AGRARISCH STRUCTUURONDERZOEK BERGEN N-H

Inzicht in het agrarisch grondgebruik in Bergen op basis van een onder de grondeigenaren en grondgebruikers uitgevoerde enquête

augustus 2008

COLOFON

Opdrachtgever
Stivas Noord-Holland

Financiering
Stivas Noord-Holland
Rabobanken Alkmaar e.o., Noord-Kennemerland en IJmond/Noord
Gemeente Bergen

Projectaannemer
Stivas Noord-Holland

Uitvoering en rapportage

LTO Noord Projecten	mw. L. Mooijman
	mw. L. de Theije
	dhr. K. Stoop
Rabobank Nederland, Directoraat Kennis en Economisch Onderzoek	dhr. A.R. Sjauw-Koen-Fa
Stivas Noord-Holland	mw. M.M. van Peperstraten
	mw. M.E. van Dalen

Begeleidingscommissie

Stivas Noord-Holland	dhr. H.J.W. van den Berg
Stivaseo	mw. G. Vahl–Res
	dhr. C. van Assem
LTO Noord Kennemerland	dhr. P. Apeldoorn
	dhr. M. Brouwer de Koning
	dhr. J. Kraakman
Gemeente Bergen	dhr. E. de Waard
Agrarisch Team Rabobanken Alkmaar e.o., Noord-Kennemerland en IJmond/Noord	dhr. G. Hofstra
	dhr. E. Minnema

INHOUD

Voorwoord **7**

1 Inleiding **9**

2 De agrarische sector in Bergen **13**
2.1 Inleiding 13
2.2 Aantal bedrijven en afname van bedrijven 13
2.3 Algemene bedrijfsgegevens 15
2.4 Oppervlaktegegevens 18
2.5 Bedrijfsgegevens (melk)veehouderij 23
2.6 Bedrijfsgegevens bollenteelt, open grondteelt en (glas)tuinbouw 25
2.7 Groene diensten en verbreding 27
2.8 De agribusiness 29
2.9 Perspectieven en bedrijfsontwikkeling 29

3 De ruimtelijke structuur van de land- en tuinbouw in Bergen **33**
3.1 Inleiding 33
3.2 De verkavelingsituatie 33
3.3 Bedrijfsverplaatsing 35
3.4 Waterhuishouding en – kwaliteit 36
3.5 Externe factoren 36
3.6 Aspecten ten aanzien van het gemeentelijk beleid 37
3.7 Grondprijsontwikkeling 39

4 Externe factoren **43**
4.1 Inleiding 43
4.2 Ruimtelijk beleid 43
4.3 Natuur en landschap 46
4.4 Water 48
4.5 Milieu 48
4.6 EU markt- en prijsbeleid 48
4.7 Mestbeleid 49
4.8 Gewasbeschermingsbeleid 50

5 Het economisch belang en de dynamiek van de agrarische sector van gemeente Bergen (Rabobank Nederland) **51**
5.1 Ruimtegebrek agrarische sector Bergen 51
5.2 Het economisch belang van de agrarische sector Bergen 53
5.3 Bloembollenteelt 55
5.4 Melkveehouderij 57
5.5 Conclusies en aanbevelingen 59

6 Visie op de agrarische sector in Bergen **61**
6.1 Inleiding 61
6.2 Inkomensontwikkeling 61
6.3 Analyse van de structuur van de agrarische sector 62
6.4 Analyse van de ruimtelijke structuur 63
6.5 Analyse van de bedrijfsontwikkeling 64
6.6 Lokale verschillen tussen de deelgebieden 65

6.7 Grondmarkt en grondbalans 65
6.8 Sterkte zwakte analyse agrarische sector 67

7 Knelpunten en aanbevelingen 69

8 Literatuuropgave 73

Bijlagen
I Grondgebruik van onderzochte percelen 75
II Bereidheid tot kavelruil onder onderzochte gebruikers van gronden 77
III Kaart gebiedsplan Noordkennermerland West 79

VOORWOORD

Heeft land en tuinbouw in de gemeente Bergen nog toekomst of gaat de natuur in de duinrandzone voor alles? De ontwikkelingen in de duinrandzone zijn voortdurend onderwerp van gesprek. Dit heeft al geleid tot stevige discussies over de ontwikkelingskansen en mogelijkheden van de land- en tuinbouw in de gemeente Bergen. Een gemeente welke zich kenmerkt doordat de landbouw feitelijk is op te delen in twee sectoren te weten bollenteelt en melkveehouderij met ieder hun specifieke eisen.

Stivas Noord-Holland is begin 2007 door belangenbehartiger LTO Noord benaderd om een agrarisch structuuronderzoek uit te voeren welke inzichtelijk maakt waar de landbouw in de gemeente Bergen op dit moment staat. Aanleiding is dat de gemeente Bergen bezig is met een structuurplan als ook herziening van bestemmingsplannen en daardoor belang heeft bij recente informatie van en over de agrarische structuur. Vanwege het belang van het onderzoek heeft de gemeente besloten tot een financiële bijdrage aan het onderzoek.

Dat gemeenten vertegenwoordigers in een begeleidingscommissie afvaardigen is al een paar jaar gebruikelijk. Nieuw in dit structuuronderzoek is de betrokkenheid van een belangrijke partner in de agrarische sector zijnde Rabobank. De Rabobank Noord-Kennemerland gevestigd in Castricum onderkent de belangrijke positie van de landbouw in de gemeente Bergen en heeft daarom besloten een financiële bijdrage aan het onderzoek te leveren. Daarnaast is er in de economische paragraaf van dit onderzoek door Rabobank Nederland, afdeling Kennis en Economisch Onderzoek onderzocht en uitgewerkt. Verder is specifieke kennis van de agrarische sector door het Agrarisch Team van de Rabobank ingebracht.

In de eerste helft van 2008 is het onderzoek uitgevoerd en het resultaat daarvan is in dit rapport in beeld gebracht. Het rapport geeft een actueel beeld van de agrarische sector en hoe de ondernemers in Bergen denken over de toekomst van hun bedrijven. Ook wordt duidelijk dat er meerdere mogelijkheden liggen voor verbetering van de verkavelingstructuur en bovendien blijkt er veel belangstelling bij de agrarische ondernemers om hierbij betrokken te worden. De sector is daarmee zelf aan zet.

Het onderzoek is begeleid door een begeleidingscommissie en ik dank de leden van deze commissie voor hun inzet en betrokkenheid. Zowel inhoudelijke kennis als ook gebiedskennis is onontbeerlijk in een onderzoek.

De begeleidingscommissie spreekt de wens uit dat het rapport gebruikt zal worden om de agrarische ondernemers in de gemeente Bergen kansen te bieden verder te gaan met de ontwikkeling van hun bedrijven en dat ondernemers de geboden kansen benutten.

Alkmaar, augustus 2008

ing. H.J.W. van den Berg
directeur Stivas Noord-Holland /
voorzitter begeleidingscommissie

1. INLEIDING

Aanleiding voor het onderzoek
De gemeente Bergen is voornemens om een toekomstvisie opstellen voor het grondgebied van de gehele gemeente. Landbouw en Tuinbouw Organisatie Noord Nederland (hierna LTO Noord) heeft hierbij aangegeven om als bouwsteen voor de toekomstvisie/ bestemmingsplannen een agrarisch structuuronderzoek te laten uitvoeren. De gemeente Bergen heeft dit advies overgenomen en onderschrijft de noodzaak en het belang voor het uitvoeren van een structuuronderzoek.

LTO Noord en de gemeente Bergen hebben contact opgenomen met Stivas Noord-Holland. Stivas heeft aangegeven ook belang te zien in het uitvoeren van een landbouwstructuuronderzoek. De Stivas heeft aan LTO Noord Projecten gevraagd een offerte uit te brengen voor het opstellen van een structuuronderzoek. De resultaten van het structuuronderzoek worden in dit rapport gepresenteerd.

Doel van het onderzoek
Het in beeld brengen van de agrarische structuur en ontwikkeling van het “agrarisch” grondgebied in de gemeente Bergen.

LTO Noord Projecten heeft het verzoek gekregen op bedrijfsniveau informatie te verzamelen over onder meer:
- de bedrijfseconomische positie (vitaliteit, opvolging etc.);
- de specifieke ligging (bestemmingopties etc.);
- de mogelijkheden voor de versterking van agrarische structuur, verbrede landbouw, etc.;
- het toekomstperspectief (schaalvergroting, verbreding e.d.).

Het concrete doel van de inventarisatie is:
1. Het verschaffen van inzicht in:
   - de huidige structuur van de agrarische bedrijfstak (primaire productie);
   - de wensen en verwachtingen van de individuele agrarische ondernemers voor de ontwikkeling en ruimtelijke inrichting van hun bedrijf;
2. het identificeren van concrete projecten (met name kavelruilen) voor structuurverbeteringen;
3. het in beeld brengen van randvoorwaarden voor economisch duurzame bedrijfsvoering als bouwstenen voor het regionaal en gemeentelijke beleid.

Rabobank Kennemerland is gevraagd om het agrarische structuuronderzoek met (ruimtelijke) economische aspecten te funderen. De heer A.R. Sjauw-Koen-Fa van het bureau “Kennis en Economisch onderzoek” van Rabobank Nederland (KEO) heeft het economisch belang en de dynamiek van de agrarische sector van gemeente Bergen in beeld gebracht. Deze rapportage is in hoofdstuk 5 van dit rapport geïntegreerd.

Tabel 1 geeft de deelname aan de enquête weer:

Tabel 1: Deelname aan agrarisch structuuronderzoek

Categorie	Aantal grondeigenaren	Totaal % grondeigenaren
Bedrijfsbezoeken	121	78,06
Telefonisch gesproken	6	3,87
Weigeraars; geen belangstelling	22	14,19
Weigeraars; onbereikbaar	6	3,87
Totaal grondeigenaren	155	100,0

Bron: enquête 2008

De agrarische sector van Bergen telt in totaal 125 agrarische bedrijven (CBS-meitelling 2007). In hoofdstuk 5.2.2 wordt dit nader beschreven.

Door middel van het onderzoek is 3.151 hectare (hierna ha) landbouwgrond in beeld gebracht. Hiervan ligt 2.622 ha binnen de gemeente Bergen, wat overeenkomt met 83,2% van alle productieve landbouwgrond in de gemeente Bergen.

De grondeigenaren welke telefonisch hebben meegedaan aan het onderzoek hebben aangegeven dat zij de gronden willen te behouden. Bij elkaar heeft deze groep ruim 39 ha in bezit. De algehele respons is bijna 82%.

Begeleiding
De totstandkoming van de eindrapportage van het landbouwstructuuronderzoek wordt begeleid door een commissie van deskundigen. De leden van de begeleidingscommissie zijn niet persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud van het eindrapport. Zij kunnen met de inbreng van specifieke (gebieds)kennis een bijdrage leveren ten behoeve van de kwaliteit van het eindrapport.

In de begeleidingscommissie zitten vertegenwoordigers van:
- Stivas;
- Stivaseo;
- LTO Noord;
- Gemeente Bergen;
- Rabobank.

Leeswijzer rapport
Het rapport is als volgt opgebouwd:
- in hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de bedrijfsstructuur en bedrijfsontwikkeling van de agrarische sector in Bergen;
- in hoofdstuk 3 worden de resultaten beschreven van het onderzoek naar de ruimtelijke bedrijfsstructuur van de agrarische bedrijven in Bergen;
- in hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de externe factoren die van invloed zijn;
- in hoofdstuk 5 wordt ingegaan op het economische belang en dynamiek van de agrarische sector van de gemeente Bergen door Rabobank Nederland;
- In hoofdstuk 6 wordt een op basis van het uitgevoerde onderzoek een visie gegeven op de agrarische sector in Bergen en worden knelpunten geformuleerd;
- in hoofdstuk 7 worden enkele concrete aanbevelingen gedaan.

Kaart onderzochte grond

In het onderstaande figuur is af te lezen welke percelen (in het groen) zijn onderzocht in het agrarisch structuuronderzoek. Het totale onderzoeksgebied is opgesplitst in drie deelgebieden. Deze informatie wordt gespecificeerd gepresenteerd. De onderverdeling van de deelgebieden wordt tevens weergegeven in bijlage 1, waarin de onderzochte percelen naar grondgebruik in kaart zijn gebracht.

Figuur 1. Onderzochte percelen

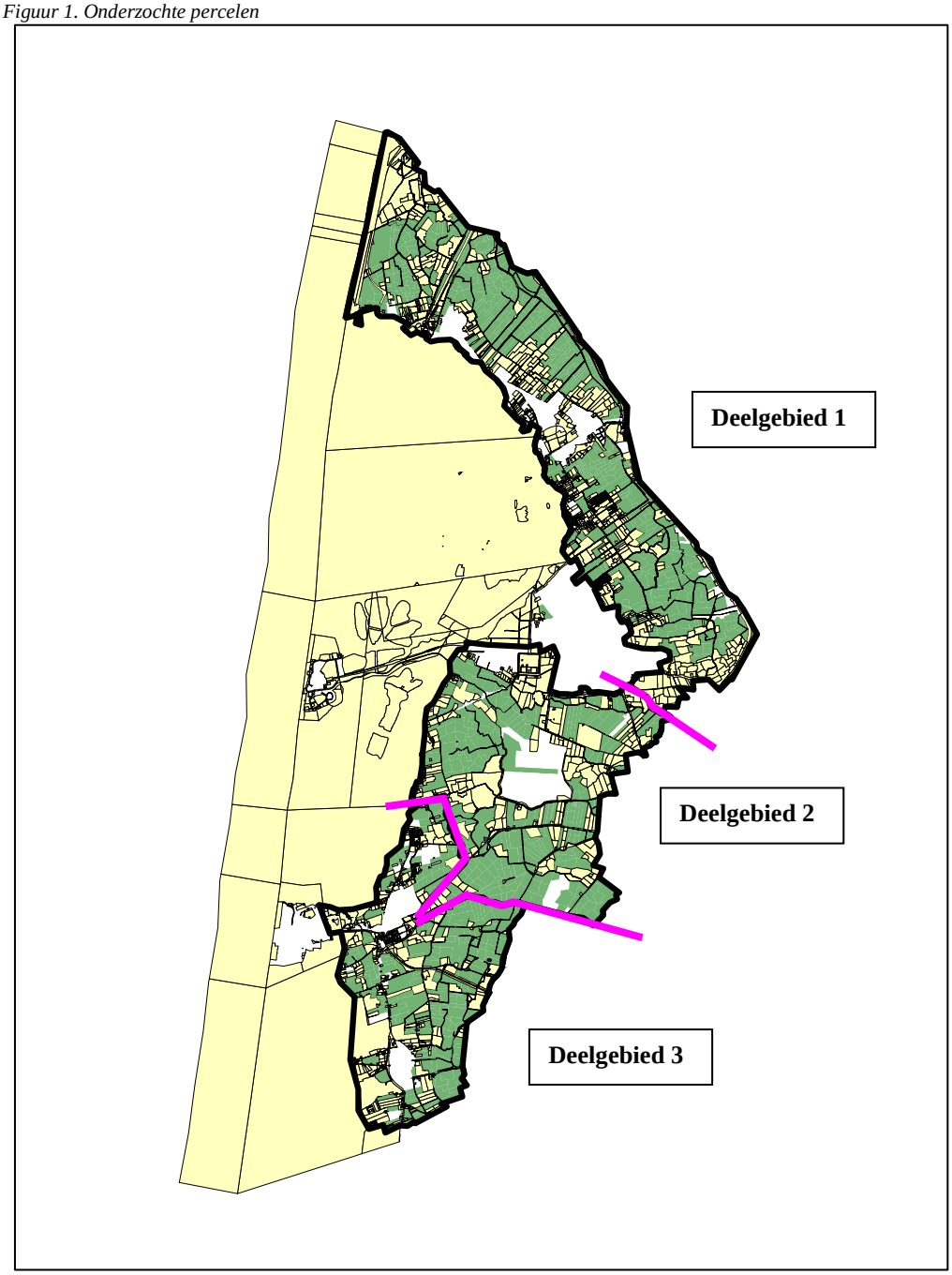

Bron: enquête 2008

2. DE AGRARISCH SECTOR IN BERGEN

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt inzicht gegeven in de situatie van de agrarische sector binnen Bergen. Naast een algemeen beeld van het totale onderzoeksgebied, wordt er tevens een inzicht weergegeven tevens per deelgebied.

In dit hoofdstuk komen de volgende onderdelen aan de orde:
- aantallen bedrijven in Bergen;
- algemene bedrijfsgegevens;
- oppervlaktegegevens;
- veestapel, veedichtheid en melkquotum;
- perspectief en bedrijfsontwikkeling.

2.2 Aantal bedrijven en afname van bedrijven

Verdeling aantal bedrijven naar hoofdtak
In tabel 2 is het aantal ondervraagde bedrijven per deelgebied, naar hoofdtak uitgesplitst.

Tabel 2: Verdeling ondervraagde bedrijven naar hoofdtak, per deelgebied

Hoofdtak	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
Melkveehouderij	12	20	7	39	32%
Overige veehouderij*	10	4	1	15	12%
Bollenteelt	0	4	14	18	15%
Tuinbouw vollegronds	0	1	1	2	2%
Overig	9	5	7	21	17%
Enkel grondeigenaar / geen hoofdtak	10	3	13	26	22%
Totaal onderzocht	41	37	43	121	100%

Bron: enquête 2008 * schapen, runderen, varkens, kippen

Uit de tabel blijkt dat het merendeel van de bedrijven de hoofdtak melkveehouderij heeft. Gevolgd door overige bedrijven en bollenteeltbedrijven. De overige bedrijven zijn erg uiteenlopend. Enkele voorbeelden zijn: paardenfokkerij, zorgboerderij, loonbedrijf en bungalowpark. Daarnaast is er uit het onderzoek naar voren gekomen dat er veel grondeigenaren in de gemeente Bergen zijn die meer dan 5 ha in eigendom hebben. Deze grondeigenaren hebben doorgaans niet de grond in zelf in gebruik. Het merendeel van deze grondeigenaren hebben:
1. voorheen zelf een agrarisch bedrijf gehad wat is beëindigd en heeft ervoor gekozen niet alle gronden te verkopen;
2. de gronden geërfd van familieleden;
3. om verschillende redenen in het verleden de gronden verworven.

Tevens blijkt uit de tabel dat deelgebied 1 een melkveehouderij- en overige veehouderij gebied is en deelgebied 2 een melkveehouderijgebied. Beiden zijn licht gemengd met andere type bedrijven. Deelgebied 3 is een bollenteeltgebied, licht gemengd met andere type bedrijven. De onderverdeling van de deelgebieden wordt in bijlage 1 op basis van grondgebruik weergegeven.

In de gemeente Bergen zijn twee biologische zorgbedrijven. De basis van deze bedrijven is de therapeutische werking van dieren en het buiten zijn op de patiënten.

Verdeling van het aantal bedrijven naar hoofd- of nevenberoep
Voor de bepaling van de mate van hoofd- of nevenberoep van agrarische bedrijven worden doorgaans twee criteria beoordeeld, namelijk:
- de inkomensvorming;
- de arbeidsbehoefte.

Er is sprake van een agrarisch hoofdberoepbedrijf als minimaal de helft van het inkomen uit de agrarische productiefunctie afkomstig is én/of minimaal de helft van de arbeidsinzet van de ondernemer besteed wordt aan het agrarisch bedrijf (bron: Landbouw Economisch Instituut). Er is sprake van een hobbymatige bedrijfsopzet als de agrarische activiteit niet of marginaal bijdraagt aan de inkomensvorming.

In tabel 3 zijn de ondervraagde bedrijven per deelgebied verdeeld naar hoofd-, nevenberoeps- en hobbybedrijven.

Tabel 3: Verdeling ondervraagde bedrijven naar hoofdberoep

Volwaardigheid	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
Hoofdberoeps-bedrijven	26	32	26	84	69%
Nevenberoeps-bedrijven	1		2	3	3%
Hobbybedrijven	8	2	1	11	9%
Enkel verhuur van grond / reeds beëindigd	6	3	14	23	19%
Totaal onderzocht	43	37	37	121	100%

Bron: enquête 2008

Het grootste deel van de ondervraagde bedrijven in de gemeente Bergen zijn hoofdberoepbedrijven. Daarnaast is een grote onderzochte groep die het bedrijf reeds beëindigd hebben, of enkel gronden in bezit hebben welke worden verhuurd of verpacht.

In de gehele gemeente Bergen werken op 15,5% van de agrarische hoofdberoepsbedrijven één of meerdere ondernemers van het bedrijf buiten de deur. Gemiddeld werken deze ondernemers 22 uur per week niet op het bedrijf.

Ontwikkeling van het aantal bedrijven
Uit de mei telling gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (hierna CBS), kan een nauwkeurig beeld worden verkregen van de trend in het aantal bedrijven in de gemeente Bergen gedurende de afgelopen jaren. Tevens kan met behulp van het CBS een beeld worden verkregen van de ontwikkelingen in de agrarische sector in de provincie Noord-Holland en heel Nederland.

Figuur 2 geeft een overzicht van de afname van het aantal agrarische bedrijven in procenten in de gemeente Bergen en Nederland van 1995 tot 2005 waarin 1995 100% is.

Figuur 2: Afname agrarische bedrijven in procenten 1995 = 100%

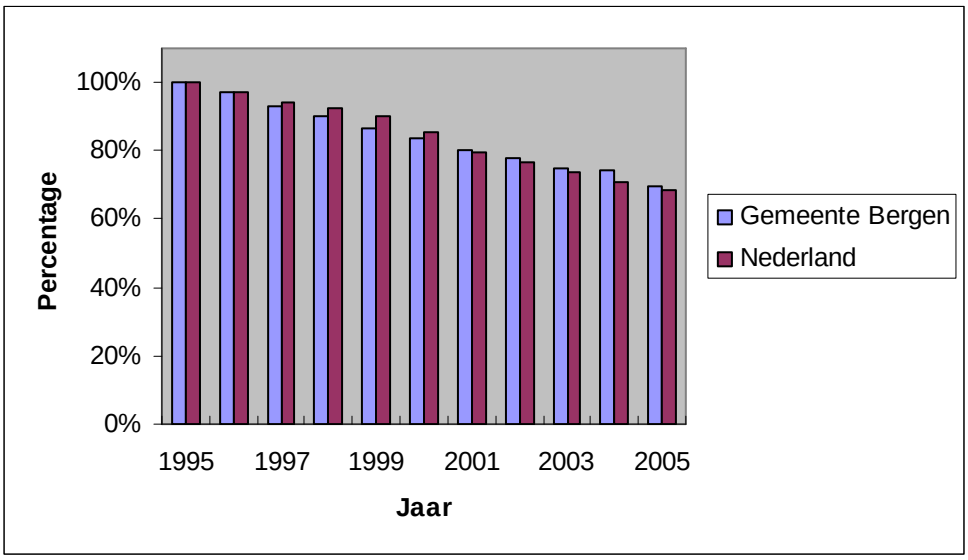

Bron: CBS 2006

Uit bovenstaand figuur blijkt dat de afname van het aantal bedrijven in de gemeente Bergen vergelijkbaar is met het afnamepercentage in Nederland. Ten opzichte van de provincie Noord-Holland zijn er in verhouding meer bedrijven beëindigd in de gemeente Bergen.

2.3 Algemene bedrijfsgegevens

Rechtsvorm bedrijven

In tabel 4 wordt de rechtsvorm van de ondervraagde bedrijven weergegeven. De meest voorkomende rechtsvormen is het eenmansbedrijf.

Tabel 4: Rechtsvorm ondervraagde bedrijven

Rechtsvorm	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
Eenmansbedrijf	20	10	11	41	43%
Maatschap	7	10	4	21	22%
Firma	2	9	13	24	25%
BV	1	2	3	6	6%
Overig	0	2	2	4	4%
Totaal onderzocht	30	33	33	96	100%

Bron: enquête 2008

Arbeidsbezetting

In de gemeente Bergen zijn op verschillende bedrijfstypen personeel in dienst. Van de ondervraagde bedrijven hebben er 31 personeel – vast en/of los in dienst:

- 23 bedrijven hebben vast personeel in dienst;
- 14 bedrijven maken gebruik van losse arbeid.

De totale arbeidsbezetting aan vreemde arbeid exclusief losse arbeid zijn op deze bedrijven globaal berekend op 770 uren per week, oftewel 33,5 uren per bedrijf per week.

In de gemeente Bergen wordt voornamelijk door bollenteeltbedrijven veelvuldig gebruik gemaakt van seizoensarbeiders. In totaal werken er in deze sector 282 seizoensarbeiders per jaar, die gemiddeld 40 uur per week werken. 11 Bollentelers (61%) hebben aangegeven in de toekomst meer gebruik te gaan maken van seizoensarbeiders.

Leeftijd en opvolging

Op basis van de enquête zijn de onderzochte ondernemers onderverdeeld in leeftijdklassen van 10 jaar. In het onderstaande figuur is deze verdeling weergegeven. 43 bedrijven hebben meer dan één bedrijfshoofd. De leeftijden van de tweede bedrijfshoofden van deze bedrijven zijn in zowel figuur 3 als figuur 4 weergegeven.

Figuur 3.: Verdeling geënquêteerden naar leeftijdklassen

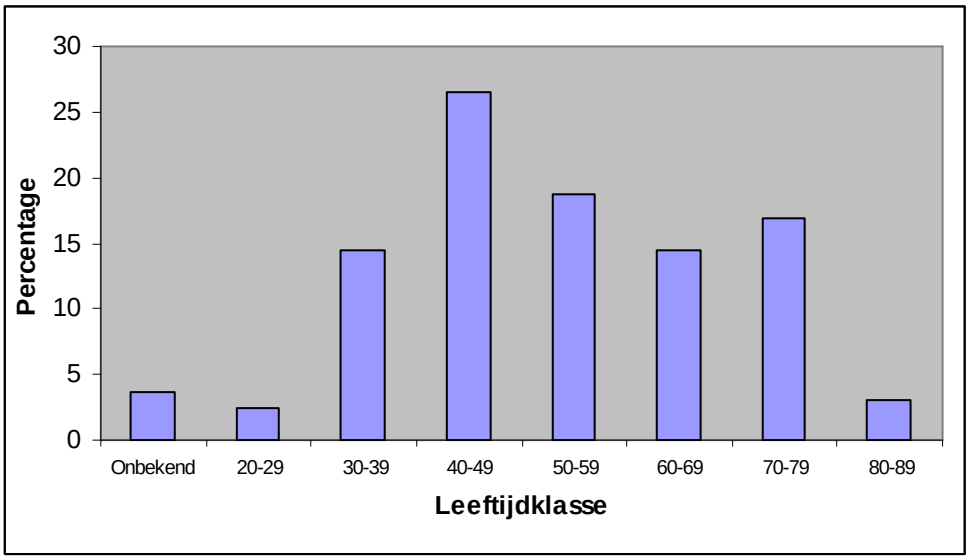

Bron: enquête 2008

Doordat een groot gedeelte van de geënquêteerden geen hoofdberoepbedrijf hebben (ca. 22%) is er tevens een onderverdeling gemaakt van enkel de agrarische bedrijfshoofden (zie figuur 4).

Figuur 4 :Verdeling bedrijfshoofden naar leeftijdklassen

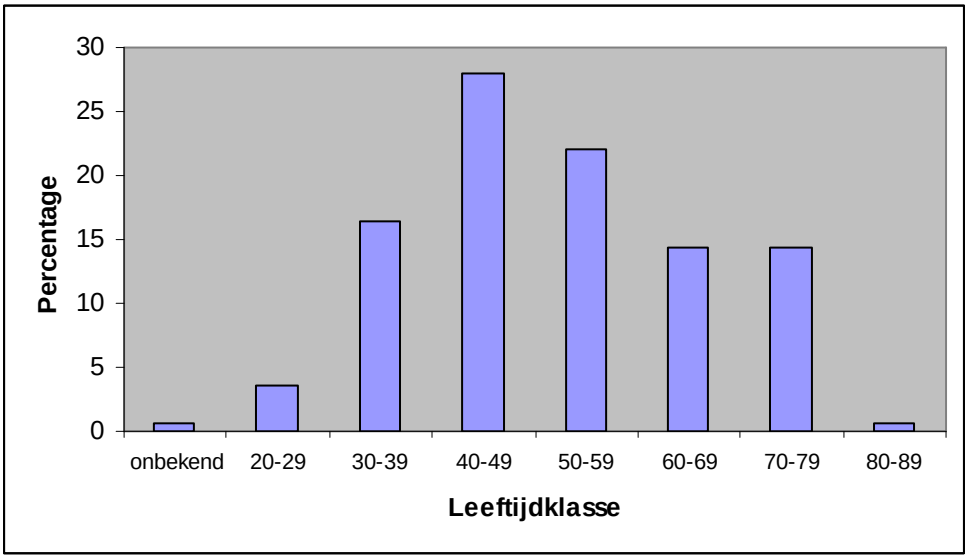

Bron: enquête 2008

Uit de figuur blijkt dat na uitfiltering van de particulieren, nog steeds een grote groep bedrijfshoofden ouder is dan 60 jaar. In deze groep zit een groot aantal bedrijfshoofden, die samen met een jonger bedrijfshoofd het bedrijf runnen, en enkele hobbybedrijven.

Precies de helft van de bedrijfshoofden heeft een leeftijd tussen de 40 en 60 jaar. De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden in de gemeente Bergen is 52 jaar.

In de enquête is ook gevraagd naar de opvolgingssituatie. Hierbij moet bedacht worden dat over het algemeen overname pas relevant wordt bij bedrijven met bedrijfshoofden van 55 jaar of ouder. Met name van deze categorie ondernemers zonder opvolger is te verwachten dat binnen enkele jaren het bedrijf beëindigd zal worden.
Binnen de gemeente Bergen zijn 53 1e bedrijfhoofden van de 97 bedrijven (hoofdberoeps, nevenberoeps of hobbybedrijf), 55 jaar of ouder. Dit komt overeen met 55%.
Op basis van de antwoorden kan van deze groep een representatieve uitspraak omtrent de bedrijfsopvolging worden gedaan.

Tabel 5 geeft de uitkomsten van het onderzoek per deelgebied weer. Waarbij tevens is aangegeven hoeveel grond in gebruik is bij de bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar.

Op een deel van deze bedrijven is geen opvolger aanwezig of is onzekerheid over de opvolgingssituatie. De gronden kunnen door de mogelijke bedrijfsbeëindiging de komende jaren beschikbaar komen. Daarbij is er vanuit gegaan dat:
- van de bedrijven zonder opvolger 100% van de grond beschikbaar komt;
- van de categorie met opvolger 'onbekend' 50% van de grond beschikbaar komt.

Daarnaast is het waarschijnlijk dat ondernemers die in een bepaald deelgebied wonen, tevens in andere deelgebieden gronden in bezit kunnen hebben. De hectares die vrijgekomen zijn tijdens de bedrijfsbezoeken zijn met behulp van GIS in het juiste deelgebied ondergebracht.

Tabel 5: Opvolgingssituatie per deelgebied

Bedrijfsopvolging ≥ 55 jaar	**1**	**2**	**3**	**Totaal aantal**	**Totaal %**
≤ 5 jaar	3	7	5	15	28,3%
Overname > 5 jaar	2	1	-	3	5,7%
Geen opvolger	10	4	4	18	33,9%
Onbekend	7	7	2	16	30,2%
Onlangs bedrijf overgenomen	-	-	-	-	-
Bezig met overname	1	-	-	1	1,9%
Totaal bedrijven ≥ 55 jaar	23	19	11	53	100%
Grond in gebruik	614,95 ha	450,61 ha	575,06 ha	**1244,39 ha**	
Grond die vrijkomt	260,70 ha	173,72 ha	58,01 ha	**492,43 ha**	

Bron: enquête 2008

Binnen de gemeente Bergen geeft 64% van de bedrijfshoofden van 55 jaar en ouder aan dat er geen opvolger is of dat opvolging nog onbekend is.
Op basis van de opvolgingssituatie is berekend hoeveel grond er in de komende jaren in de gemeente Bergen door bedrijfsbeëindiging vrij zou kunnen komen. Er valt te verwachten dat er de komende jaren in de gemeente Bergen ca. 500 ha vrijkomt. Dit is ca. 18,8% van de onderzochte grond. In de grondbalans in paragraaf 6.7. wordt dit getal verder uitgewerkt.
Naast de opvolgingssituatie per deelgebied is er gekeken naar de opvolgingssituatie binnen de bollenteeltsector, de melkveehouderij en de overige veehouderij (de drie belangrijkste sectoren binnen de gemeente Bergen). De situatie per sector is in onderstaande tabel in beeld gebracht. Daarnaast zijn enkel de gronden binnen de gemeente Bergen in beeld gebracht. Voor de bedrijven behorende tot de melkveehouderijsector is de verhouding eenmansbedrijf, firma en maatschap nagenoeg gelijk. De 2 bedrijven behorende tot de bollenteeltsector hebben aangegeven een firma te zijn. Verreweg de meeste bedrijven in de overig veehouderij hebben een eenmansbedrijf.

Tabel 6: Opvolgingssituatie onderverdeeld naar sector

Bedrijfsopvolging ≥ 55 jaar	Melkveehouderij	Bollenteelt	Overige veehouderij	
≤ 5 jaar	6	2	1	
Overname > 5 jaar	1	-	1	
Geen opvolger	6	-	8	
Onbekend	7	-	3	
Onlangs bedrijf overgenomen	-	-	-	
Bezig met overname	1	-	-	
Totaal bedrijven ≥ 55 jaar	21	2	13	
Grond in gebruik	700,84 ha	72,75 ha	309,6 ha	ha
Grond die vrijkomt	262,51 ha	-	165,6 ha	ha

Bron: enquête 2008

Uit bovenstaand figuur wordt allereerst duidelijk dat de onderzochte bedrijfshoofden van de bollenteeltbedrijven in de gemeente Bergen duidelijk jonger zijn dan de bedrijfshoofden van de melkveehouderij- en overige veehouderijbedrijven. Bovendien valt niet te verwachten dat binnen nu en 10 jaar grond van de onderzochte bollenteeltbedrijven vrijkomt.

Wanneer naar de melkveehouderij wordt gekeken geeft dit een volledig ander beeld. Van de onderzochte bedrijfshoofden in deze sector is namelijk meer dan de helft ouder dan 55 jaar. Op een derde van deze bedrijven is geen opvolger aanwezig, op nog eens één derde is er onduidelijkheid over de opvolgingssituatie. Naar verwachting komt er binnen de gemeente Bergen vanuit de melkveehouderijsector binnen nu en 10 jaar ca. 300 ha aan grond vrij.

Van de onderzochte bedrijfshoofden in de overige veehouderij is 85% ouder dan 55 jaar. Op bijna twee derde van deze bedrijven is geen opvolger aanwezig. Daarnaast is op enkele bedrijven onduidelijkheid over de opvolgingssituatie. Naar verwachting komt er binnen de gemeente Bergen vanuit de overige veehouderijsector binnen nu en 10 jaar ca. 200 ha aan grond vrij.

De opvolgingssituatie onder de melkveehouderijen en overige veehouderijen valt op. Aan de ene kant biedt dit mogelijkheden voor schaalvergroting voor de blijvende agrariërs. Aan de andere kant kan dit leiden tot een mogelijke verrommeling van het landschap.

2.4 Oppervlaktegegevens

Ontwikkeling bedrijfsoppervlakte
De gemiddelde bedrijfsgrootte van de agrarische bedrijven in de gemeente Bergen lag in 2005 met 23,4 ha flink hoger dan de gemiddelde bedrijfsgrootte van alle bedrijven in Nederland (10,6 ha). Figuur 5 toont de ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de bedrijven in de gemeente Bergen en in Nederland op basis van CBS-gegevens. Hierbij is de gemiddelde bedrijfsgrootte in 1995 op 100 procent gesteld.

Figuur 5: Ontwikkeling gemiddelde bedrijfsoppervlakte in procenten

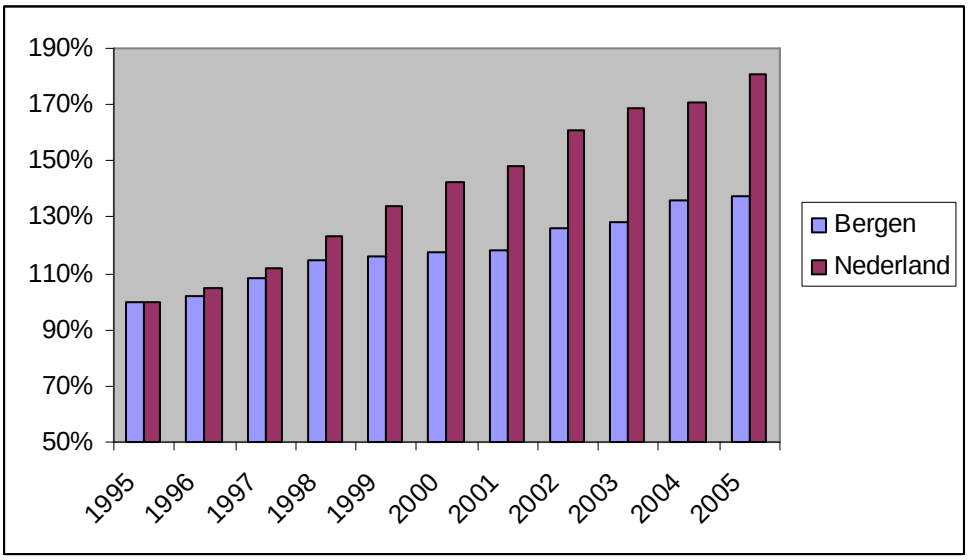

Bron: CBS 2006

Uit bovenstaand figuur wordt duidelijk dat in de gemeente Bergen schaalvergroting heeft plaatsgevonden. De schaalvergroting heeft echter in mindere mate plaatsgevonden dan in heel Nederland. Reden hiervoor kan een gebrek aan grond zijn, de kwaliteit van gronden of een toename van de verbredingsactiviteiten onder de agrariërs.

Aan de hand van CBS is tevens de ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de graasdierbedrijven en de bollenteelt in beeld gebracht.
De gemiddelde bedrijfsgrootte per sector is als volgt berekend:
- Graasdierbedrijven: de oppervlakte cultuurgrond in gebruik door graasdierbedrijven / het aantal graasdierbedrijven. Vanwege het ontbreken van gegevens is het niet mogelijk de berekening te specificeren naar melkveebedrijven.
- Bollenteelt: de oppervlakte bloembollen- en knollen / het aantal bedrijven met bloembollen.

Figuur 6: Ontwikkeling gemiddelde bedrijfsoppervlakte graasdierbedrijven in procenten 1995 is 100%

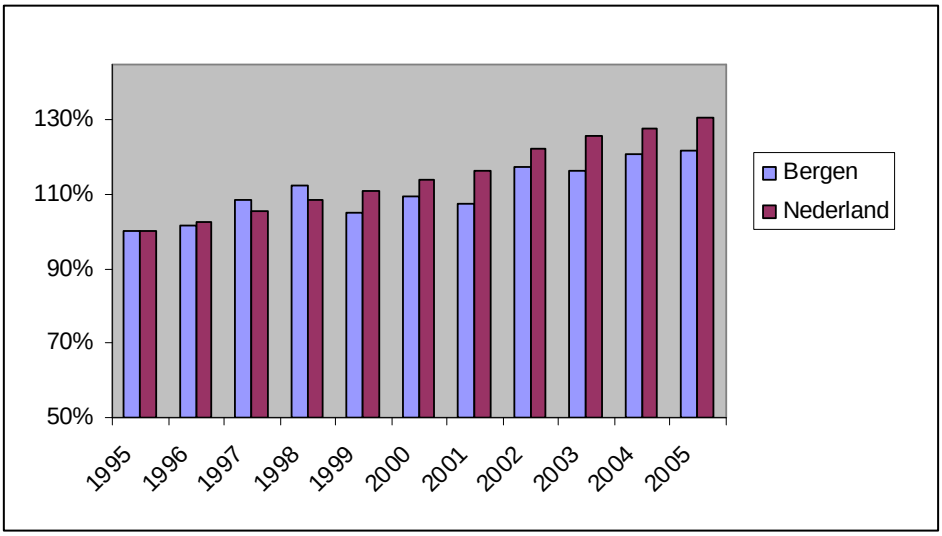

Bron: CBS 2006

Uit figuur 6 blijkt een grillig verloop van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de graasdierbedrijven in de gemeente Bergen. Daarnaast wordt uit de figuur duidelijk dat de schaalvergroting onder de graasdierbedrijven in Bergen in mindere mate heeft plaatsgevonden dan in heel Nederland. Een reden hiervoor kan de omvorming van grasland naar bollengrond zijn, waardoor een gebrek aan gronden voor de veehouderijsector is ontstaan.

Figuur 7: Ontwikkeling gemiddelde bedrijfsoppervlakte bollenteeltbedrijven

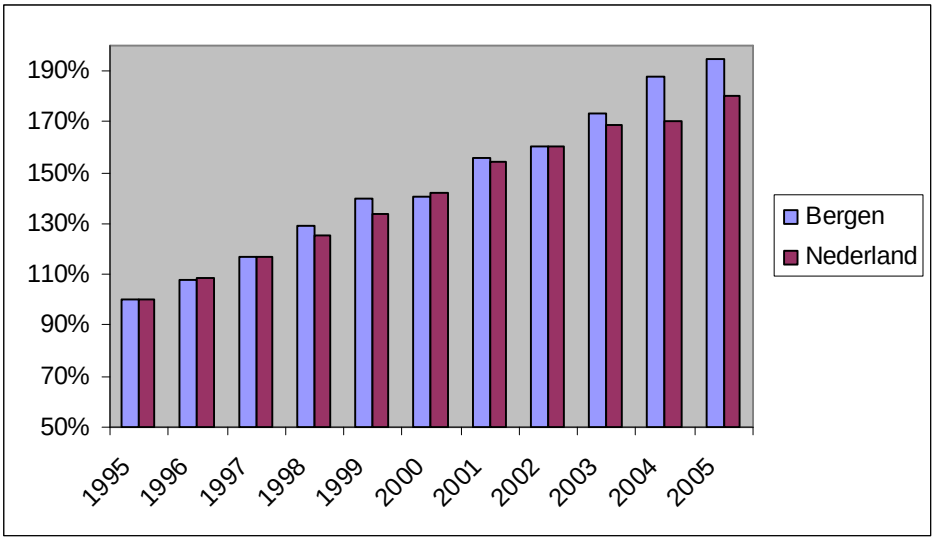

Bron: CBS 2006

Uit figuur 7 wordt duidelijk dat in de periode 1995-2005 in Nederland een enorme schaalvergroting onder bollenteeltbedrijven heeft plaatsgehad. De schaalvergroting onder bollenteeltbedrijven in de gemeente Bergen is sneller gegaan dan de gemiddelde schaalvergroting onder bollenteeltbedrijven in Nederland. Hieruit valt te concluderen dat de bollenteeltsector in de gemeente Bergen erg vitaal is.

Oppervlakte en bedrijfsgrootte onderzochte bedrijven

Het plangebied omvat in totaal ongeveer 11.984 ha, waarvan ongeveer 3.093 ha (CBS, 2005) productieve landbouwgrond is. De ondervraagde bedrijven hebben in totaal 3.151 ha in eigendom, pacht of los gebruik. Hiervan ligt 2.622 ha binnen de gemeente Bergen, wat 83,2% is van alle productieve landbouwgrond in de gemeente Bergen.

Vrijwel al deze gronden worden gebruikt als grasland of gebruikt voor de bloembollenteelt. In tabel 7 staat per deelgebied, naar bedrijfstak de gemiddelde bedrijfsgrootte weergegeven.

Tabel 7.:Gemiddelde oppervlakte in gebruik in ha naar bedrijfstak

Hoofdtak	1	2	3	Gemiddeld aantal
Melkveehouderij	50,77	40,87	35,31	42,01
Overige veehouderij	26,62	16,45	9,25	23,34
Bollenteelt	x	65,00	34,05	40,93
Tuinbouw vollegronds	x	4,50	3	3,75
Overig	19,32	9,52	10,85	14,17
Enkel grondeigenaar / geen hoofdtak	7,88	0,17	2,46	4,28
Alle bedrijven	27,16	32,32	18,98	25,96

Bron: enquête 2008

Uit tabel 7 blijkt dat de gemiddelde bedrijfsgrootte van de agrarische bedrijven in de gemeente Bergen ongeveer 26 ha is. Naast de gemiddelde grootte van de bedrijven is ook gekeken naar de spreiding van agrarische bedrijven van verschillende grootten.

Figuur 8: Verdeling onderzochte bedrijven in hectareklassen

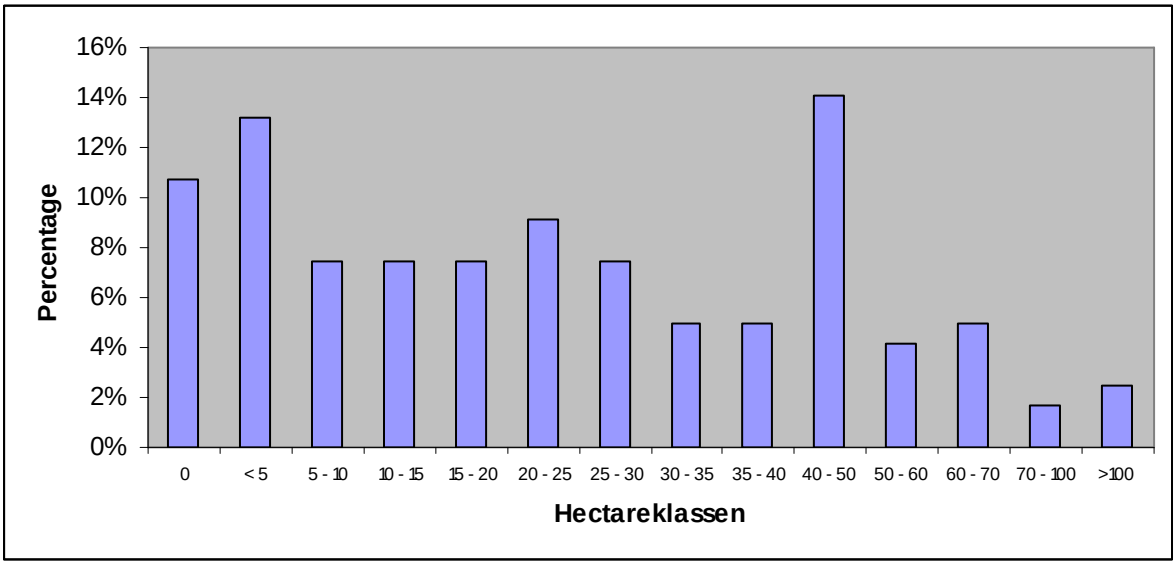

Bron: enquête 2008

Wat opvalt in de grafiek is de grote groep ondernemers in de klassen van 0 ha en kleiner dan 5 ha. In deze haklassen bevinden zich voornamelijk de hobbybedrijven en particulieren met grond - die beiden veel grond verhuren of verpachten - en een paar vaste planten -telers.

Naast een totale onderverdeling, zijn ook de melkveehouderijbedrijven (figuur 9) en bollenteeltbedrijven (figuur 10) ieder onderverdeeld naar hectareklassen.

Figuur 9: Verdeling onderzochte melkveehouderijbedrijven naar hectareklassen

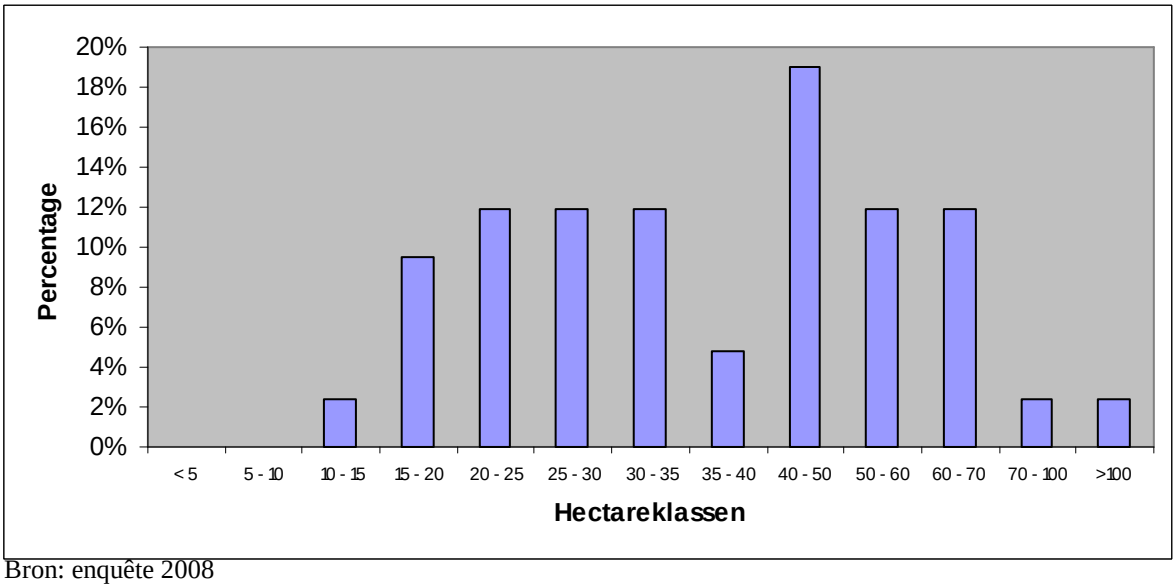

Bron: enquête 2008

Figuur 10: Verdeling onderzochte bollenteeltbedrijven naar hectareklassen

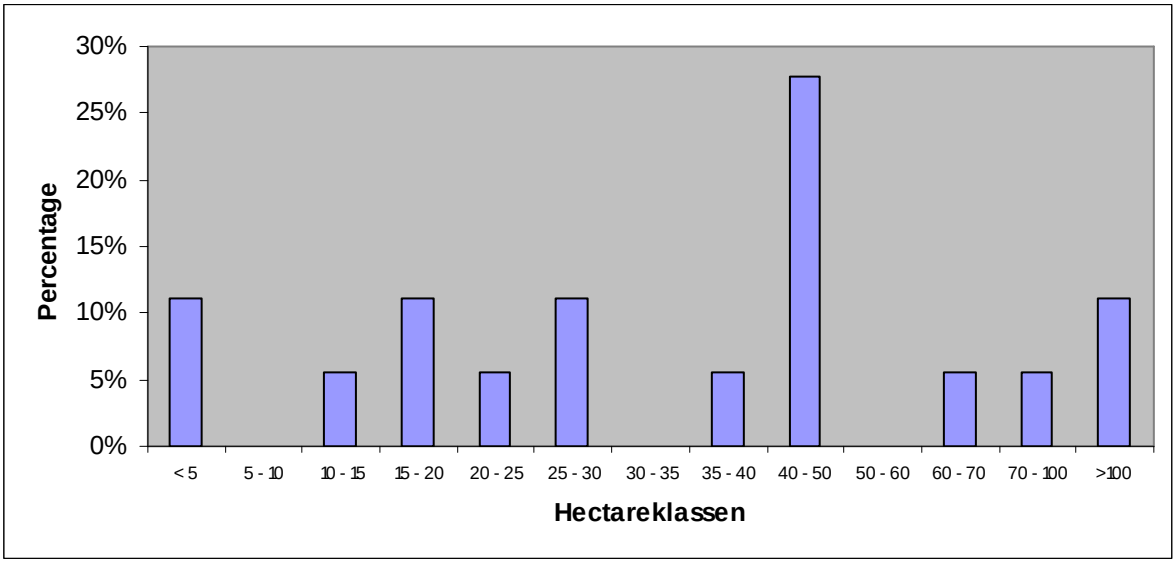

Bron: enquête 2008

In beide sectoren is sprake van een zeer sterke variatie in bedrijfsoppervlakte.

Gebruikssituatie grond

In tabel 8 is de gebruikssituatie van de grond binnen en buiten de gemeente Bergen in beeld gebracht.

Tabel 8.: Gebruikssituatie van de grond binnen het onderzoeksgebied

Gebruikssituatie grond	Totaal ha binnen	Totaal ha buiten	Totaal ha binnen + buiten	Totaal binnen + buiten %
Eigendom	1.991,60	255,8	2.247,4	64,6%
Erfpacht	70,50	0	70,5	2,0%
Reguliere pacht	295,69	84,00	379,69	10,9%
Eenmalige pacht	277,68	109,00	386,68	11,1%
Grondgebruikersverklaring	109,74	82,00	191,74	5,6%
Los gebruik of teeltpacht	163,56	38,5	202,06	5,8%
TOTAAL	2.908,77	569,3	3.478,07	100%
Verhuur/ verpachten van eigendom	-286,79	-39,9	-326,69	14,5%
TOTAAL	**2.621,98**	**529,4**	**3.151,38**	

Bron: enquête 2008

Ongeveer twee derde van de onderzochte gronden, van de onderzochte bedrijven is in eigendom. Van dit eigendom wordt 15% verhuurd of verpacht. Een groot deel van deze gronden wordt verpacht door de onderzochte particulieren. In verband met wisselteelt, wordt tevens door de bollenteeltbedrijven gronden jaarlijks verhuurd. Dit gaat vaak samen met het huren en/of ruilen van gronden.

De gebruikssituatie van de grond binnen de gemeente Bergen is een normaal beeld voor de agrarische sector.

2.5 Bedrijfsgegevens (melk)veehouderij

Veestapel en veedichtheid
Van de ondervraagde bedrijven binnen Bergen zijn er:
- 53 met rundvee, waarvan 43 met melkvee;
- 31 met schapen;
- 7 met geiten;
- 15 met fokpaarden;
- 22 met pensionpaarden.

De veehouderij in Bergen wordt vooral gekenmerkt door melkveebedrijven.

De totale veestapel van de ondervraagde bedrijven is evenals de veedichtheid, in tabel 9 weergegeven. In deelgebied 1 komen naar verhouding veel schapen en paarden voor. Deelgebied 3 is ten opzichte van de deelgebieden 1 en 2 een extensief veehouders gebied. De reden hiervoor is dat in deelgebied 3 voornamelijk bollenteeltbedrijven actief zijn.

Tabel 9.: Veestapel en veedichtheid op de ondervraagde bedrijven

Veestapel en veedichtheid	1	2	3	Totaal aantal
Melk-/kalfkoeien	892	1.231	374	2.497
Jongvee	603	788	288	1.679
Schapen	1.566	395	30	1.991
Geiten	7	358	2	367
Zoogkoeien	69	-	14	83
Weidevee	60	40	-	100
Meststieren	20	-	4	24
Varkens	1	4	1	6
Legkippen	50	-	-	50
Fokpaarden	173	27	3	203
Pensionpaarden	176	100	134	410
Totaal n.g.e. [1]*	1.838,28	1.924,51	730,82	4.493,61

Bron: enquête 2008

Melkquotum
De hoeveelheid melkquotum is uit bedrijfseconomisch oogpunt een zeer belangrijke factor. Daarom is in de enquête ook een vraag over het melkquotum opgenomen. In totaal hebben 39 bedrijven een totaal gebruiksmelkquotum (eigendom + lease), van 17,1 miljoen kg.

[1] Nederlandse grootte-eenheid (nge) is gebaseerd op de bruto standaard saldi (bss) per dier of per ha gewas: het verschil tussen opbrengsten en bepaalde specifieke kosten. De bss worden uitgedrukt in euro's. In de landbouwtelling van 2005 komt een nge overeen met een bss van 1.400 euro. Bij een bedrijfsomvang van ± 50 nge of meer wordt er van uitgegaan dat het een volwaardig bedrijf betreft.

Tabel 10.: Gegevens melkquota geënquêteerde bedrijven in 1.000 kg.

	1	2	3	Totaal aantal
Aantal bedrijven met melkquotum	12	20	7	39
Melkquotum totaal	5.700,58	8.372,38	3.043,6	17.116,56
- waarvan eigendom	5.680,58	7.864,88	3.033,6	16.579,06
- waarvan lease	20	535	10	565
- waarvan verleasen	-	27,5	-	27,5
Melkquotum per bedrijf	475,05	418,62	434,80	438,89
Aankoop per bedrijf 5 jr.	88,75	29,10	51,43	51,50

Bron: enquête 2008

Over 2006/2007 bedroeg het gemiddelde gebruiksquotum in Nederland circa 525.400 kg en in Noord-Holland 485.400 kg per bedrijf (bron: Productschap Zuivel).

De gemiddelde bedrijfsomvang van de ondervraagde bedrijven in het onderzoeksgebied ligt met 438.890 kg onder het gemiddelde. In totaal is door de bedrijven de laatste 5 jaar 2,0 miljoen kg quotum bijgekocht. Dit is gemiddeld ruim 51.000 kg per bedrijf.

In figuur 11 is de verdeling van agrarische bedrijven naar melkquotumklassen weergegeven.

Figuur 11: Verdeling bedrijven naar melkquotumklassen

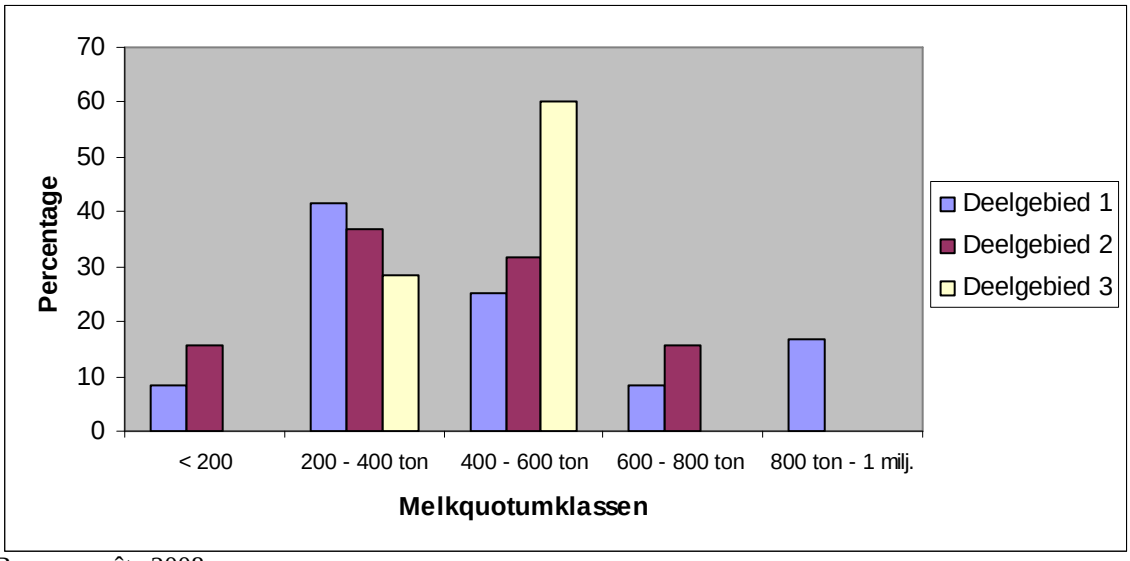

Bron: enquête 2008

Ruwvoer winning

In totaal wordt 81,5 ha voedermaïs in het onderzoeksgebied geteeld. Verreweg het grootste gedeelte (58 ha) wordt geteeld in deelgebied 2. Eén bedrijf heeft aangegeven ruim een kwart ha voederbieten te hebben. De reden dat er niet meer voedermaïs geteeld wordt is dat het gemeentelijk beleid dit niet toestaat.

Gebouwensituatie veehouderij
In tabel 11 is de gebouwensituatie van de onderzochte bedrijven met vee in beeld gebracht.

Tabel 11: gebouwensituatie veehouderij

Gebouwensituatie	1	2	3	Totaal	Totaal %
Huidige gebouwen toereikend	17	13	5	35	49,3%
Gebouwen verouderd, renovatie noodzakelijk	8	7	3	18	25,4%
Gebouwen te klein, uitbreiding noodzakelijk	4	7	3	14	19,7%
Overig	2	1	1	4	5,6%
Totaal	31	28	12	71	100%

Bron: enquête 2008

Enkele bedrijven binnen de gemeente Bergen hebben behoefte aan nieuwe gebouwen, waarbij in een paar gevallen de bouwaanvraag reeds loopt. Enkele bedrijven laten renovatie van de gebouwen hand in hand gaan met uitbreiding van de bedrijfsgebouwen. Een ruime meerderheid van de ondernemers geeft aan dat het huidige bouwblok voor de gewenste toekomstige ontwikkeling niet toereikend is, zie hoofdstuk 3.6.

Beweidingsysteem melkkoeien
In tabel 12 wordt het beweidingsysteem van de melkkoeien in de gemeente Bergen weergegeven. Ruim 80% van de bedrijven hanteert dag- en nachtbeweiding.

Tabel 12: Bereidingssysteem melkkoeien

	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
Dag en nacht beweiding	12	18	6	36	83,7%
Overdag beweiding en ’s nachts opstallen	1	3	-	4	9,3%
Koeien op stal	1	1	1	3	7,0%
Totaal onderzochte bedrijven	14	22	7	43	100%

Bron: enquête 2008

2.6 Bedrijfsgegevens bollenteelt, open grondteelt en (glas)tuinbouw

Bollenteelt
De totale omvang van de bollenteelt binnen de gemeente Bergen is ruim 520 ha. Ruim 36% van het totale met bollen beteelde oppervlak wordt gebruikt ten behoeve van de tulpen. 70% van de totale bollenteelt van de gemeente Bergen wordt in deelgebied 3 geteeld.

Tabel 13: Omvang bollenteelt binnen de gemeente Bergen

	1	2	3	Totaal ha	Totaal %
Tulpen	-	28	163,12	191,12	36,7%
Lelies	-	4	24	28	5,4%
Krokussen	-	-	30,35	30,35	5,8%
Hyacinten	-	78	43	121	23,2%
Irissen	-	-	26	26	5%
Overig	-	46,5	78,2	124,7	23,9%
Totaal	-	156,5	364,67	521,17	100%

Bron: enquête 2008

Buiten de gemeente Bergen wordt door de ondervraagde ondernemers tevens bollen geteeld. De bollenteelt buiten de gemeente Bergen is in tabel 14 weergegeven. Vrijwel het totale oppervlak aan bollen buiten de gemeente Bergen wordt door ondernemers uit deelgebied 3 geteeld.

Tabel 14: Omvang bollenteelt buiten gemeente Bergen

	1	2	3	Totaal ha	Totaal %
Tulpen	-	3	39,4	42,4	24,2%
Lelies	-	-	31	31	17,7%
Krokussen	-	1	7,5	8,5	4,9%
Hyacinten	-	-	14	14	8%
Irissen	-	-	8,5	8,5	4,9%
Overig	-	7	63,6	70,6	40,4%
Totaal	-	11	164	175	100%

Bron: enquête 2008

Door de jaarlijkse wisselteelt is de verdeling van de verschillende teelten over de gronden van de bollentelers elk jaar verschillend. Hierdoor was het tijdens de enquête voor met name de grote bedrijven erg lastig de onderverdeling van de teelten naar binnen- en buiten de gemeente Bergen te maken. Daardoor is het mogelijk dat de verdeling en omvang van teelten zoals weergegeven in tabel 13 en 14 door de dynamiek van de sector een ander beeld geeft.

(Ondersteunend) glas en schuurkassen

Op de bollenteeltbedrijven in de gemeente Bergen is totaal bijna 3.900 m² aan ondersteunend glas en ruim 11.000m² aan schuurkassen aanwezig. Het gehele oppervlak aan glas staat in deelgebied 3.

Tabel 15: Oppervlakte (ondersteunend) glas en schuurkassen

	1	2	3	Totaal
Oppervlakte (ondersteunend) glas m²	-	-	3.860	3.860
Oppervlakte schuurkassen m²	-	-	11.240	11.240

Bron: enquête 2008

Broeierij

Op acht bedrijven in de gemeente Bergen vindt broeierij plaats. De totale omvang van de broeierij bedraagt 29,5 miljoen stuks. De omvang per bedrijf varieert van 1,2 miljoen tot 8 miljoen stuks. Alle broeiactiviteiten vinden plaats in deelgebied 3.

Omvang open grondteelt/(glas)tuinbouw
In de onderstaande tabel is de omvang van de open grondteelt/(glas)tuinbouw weergegeven. De teelt van bloemengewassen vollegronds heeft met ruim 80% de grootste omvang in het totale onderzoeksgebied.

Tabel 16: Omvang open grondteelt/ (glas)tuinbouw

	1	2	3	Totaal ha	Totaal %
Granen	-	-	11	11	9,9%
Overige akker-bouwgewassen	0,1	-	2,5	2,6	2,3%
Bloemengewas-sen vollegronds	-	-	89,35	89,35	80,4%
Overige tuin-bouwgewassen	0,25	8	-	8,25	7,4%
Totaal	0,35	8	102,85	111,2	100%

Bron: enquête 2008

Gebouwensituatie
Uit tabel 17 blijkt dat ruim 38% van de bollentelers heeft aangegeven dat de huidige gebouwen te klein zijn en dat uitbreiding noodzakelijk is. Een ruime meerderheid van de ondernemers geeft aan dat het huidige bouwblok voor de gewenste toekomstige ontwikkeling niet toereikend is, zie hoofdstuk 3.6.

Tabel 17: Gebouwensituatie opengrondteelt / (glas)tuinbouw

	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
Huidige gebouwen toereikend	-	2	9	11	52,3
Gebouwen verouderd, renova-tie noodzakelijk	-	-	2	2	9,5
Gebouwen te klein, uitbreiding noodzakelijk	-	2	6	8	38,1
Totaal	-	4	16	21	100%

Bron: enquête 2008

2.7 Groene diensten en verbreding

Overzicht groene diensten en verbreding
De afgelopen jaren hebben, landelijk gezien, veel agrarische bedrijven de inkomensbasis verbreed. Veelal wordt dit aangeduid met de termen *groene diensten* en *verbreding*. Hieronder kunnen diverse activiteiten vallen zoals agrarisch natuurbeheer, agrotoerisme, landbouw en zorg etc. In tabel 18 wordt een overzicht gegeven van de verschillende verbredingsactiviteiten op de ondervraagde agrarische bedrijven.

In totaal hebben 52 (43%) van de 121 ondervraagden, tenminste één niet-agrarische activiteit. Sommige bedrijven hebben meerdere activiteiten binnen hun bedrijf. De aantallen en percentages in de tabel mogen om deze reden niet bij elkaar worden opgeteld.

Tabel 18: Groene diensten en verbreding

	1	2	3	Totaal aantal	Totaal % van 52 ondernemers
Agrarisch natuurbeheer	11	6	-	17	32,7
Recreatie en toerisme	9	8	6	23	44,2
Landbouw en zorg	1	2	-	3	5,8
Openstelling bedrijf en rondleidingen	1	3	1	5	9,6
Verwerken eigenproducten en/ of huisverkoop	-	2	2	4	7,7
Verhuur vergaderruimte	3	-	-	3	5,8
Loonwerk voor derden	3	3	-	6	11,5
Overige	3	3	2	8	15,4

Bron: enquête 2008

De populairste nevenactiviteit onder de ondernemers is een activiteit in de recreatie- en toerismebranche gevolgd door agrarisch natuurbeheer.
Onder overige valt handel, opslag, export, maar ook een paardenpension.

Agrarisch natuurbeheer
Zoals uit tabel 18 is gebleken doen 17 ondernemers aan een vorm van agrarisch natuurbeheer. In tabel 19 zijn de door de ondernemers afgesloten pakketten uitgesplitst.

Tabel 19: Afgesloten pakketten natuur- en landschapsbeheer (ha)

	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
Agrarisch natuurbeheer totaal (SAN)	**243,6**	**75,7**	**1**	**320,3**	**94,5**
-Nestbescherming	-	25,6	1	26,6	
-Maaidatum-contracten	95,99	14,8	-	110,79	
-Natuurlijke handicaps	42,68	-	-	42,68	
-Ruige Mest	47,29	34,3	-	81,59	
-Bonte weiderand	0,22	-	-	0,22	
-Bonte hooiweide	4,5	-	-	4,5	
-Ontwikkeling kruidenrijk grasland	14	-	-	14	
-Greppelbeheer	-	0,5	-	0,5	
-Overige pakketten	38,92	0,5	-	39,42	
Particulier natuurbeheer totaal (SN)	**7**	**0,69**	**11**	**18,69**	**5,5**
-Nat soortenrijk grasland	6	-	-	6	
-Soortenrijk weidevogelbeheer	1	-	11	12	
-Overige pakketten	-	0,69	-	0,69	
Totaal	**238,6**	**76,39**	**24**	**338,99**	

Bron: enquête 2008

Vrijwel alle pakketten die zijn afgesloten zijn Subsidie Agrarisch Natuurbeheer (SAN) pakketten. Op 33% van de gronden met natuur- en landschapsbeheerpakketten zijn maaidatumcontracten afgesloten. Daarmee is deze vorm van agrarisch natuurbeheer in de gemeente Bergen het meest populair.

2.8 De agribusiness

Naast de agrarische bedrijven zelf bestaat de agrarische sector uit toeleverende, afzet- en dienstverlenende bedrijven (agribusiness). Het volgende schema geeft inzicht in het agribusinesscomplex:

Figuur 12: Overzicht agribusinesscomplex

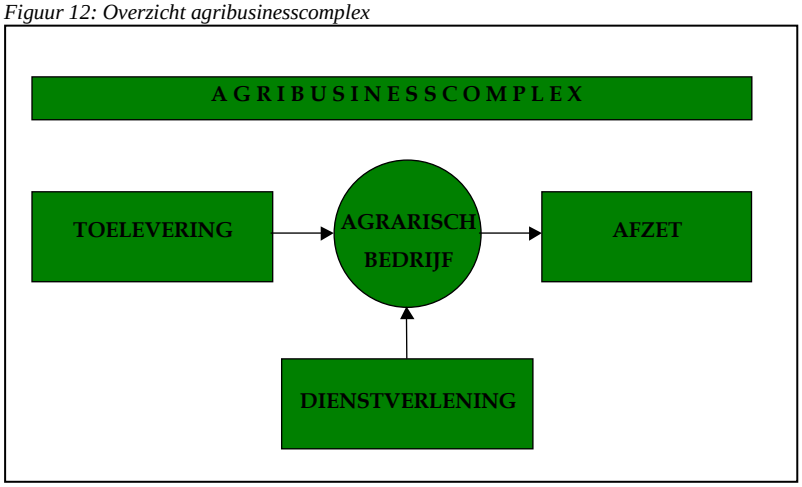

De volgende tabel geeft inzicht in enkele belangrijke activiteiten binnen de agribusiness.

Tabel 20: Overzicht activiteiten in de agribusiness

Toelevering	Afzet en verwerking	Dienstverlening
veevoeders	zuivelindustrie	accountants/banken
kunstmest	veehandel	veeartsen
landbouwmechanisatie	slachterijen	banken
zaai- en pootgoed	exporteurs	rundveeverbetering
gewasbescherming	groothandel	adviesbureaus

Binnen de agribusiness heeft de afgelopen decennia een sterke schaalvergroting plaatsgevonden. Bedrijven zijn veelal (boven)regionaal of landelijk georganiseerd. De agribussines in het onderzoeksgebied beperkt zich hoofdzakelijk tot exportbedrijven van bollen, loonwerkers, mechanisatiebedrijven en handelorganisaties.

Het totale agrocomplex - bestaande uit primaire productiebedrijven en bedrijven in dienstverlening, toelevering, verwerking en afzet - wordt geleidelijk aan steeds kleiner in het onderzoeksgebied. Desondanks is de omvang van de toelevering en dienstverlening nog zodanig dat het onderzoeksgebied niet in een isolement is geraakt. Voor specifieke werkzaamheden voor de bollenteelt worden op dit moment al bedrijven ingehuurd die van buiten het onderzoeksgebied komen omdat er binnen het onderzoeksgebied geen bedrijven zijn die deze specifieke werkzaamheden uitvoeren.

2.9 Perspectieven en bedrijfsontwikkeling

Inschatting economisch perspectief
Aan de ondernemers is gevraagd hoe zij zelf het economisch perspectief zien van hun bedrijf. In figuur 13 wordt hiervan een beeld gegeven. Het gaat hier dus om de eigen persoonlijke inschatting van de ondernemers. Deze vraag is door zowel hoofdberoepsbedrijven, als nevenberoepsbedrijven als hobbybedrijven beantwoord.

Figuur 13: Oordeel toekomstperspectief

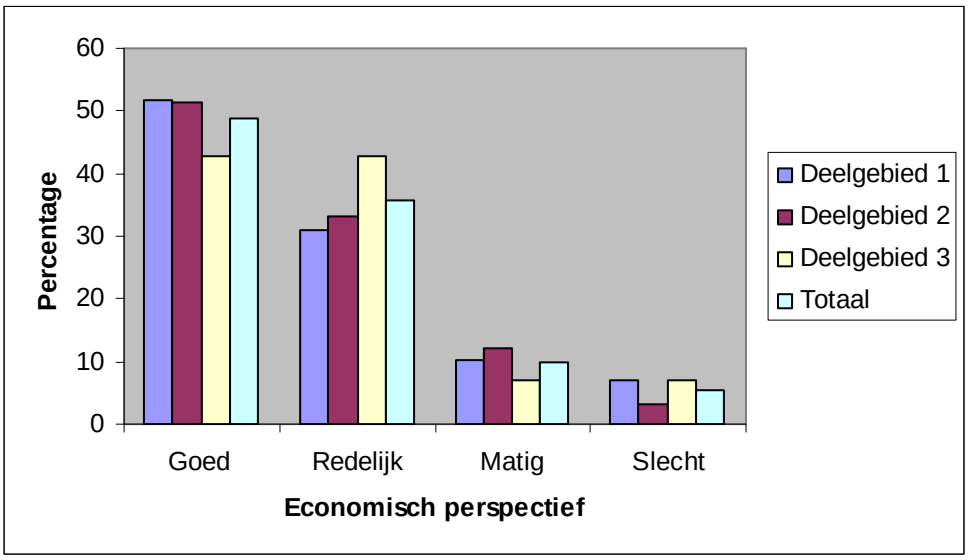

Bron: enquête 2008

Van alle onderzochte bedrijven schat 84,4% van de bedrijfshoofden het perspectief redelijk tot goed in.

Bedreigingen
Aan de ondernemers is tevens gevraagd wat zij als grootste bedreiging zien voor de toekomst van het bedrijf. Op deze vraag waren meerdere antwoorden mogelijk. De keuze bestond uit: 'markt- en prijsontwikkelingen', 'mestbeleid en overig milieubeleid', 'ruimtelijke ontwikkelingen', 'natuur- en landschapselementenbeleid', en 'overig'.

In totaal zien 86 ondernemers één of meerdere bedreigingen voor de toekomst van hun bedrijf. Van deze 86 ondernemers geeft 43% aan dat ze natuur- en landschapselementenbeleid als grootste bedreiging zien voor hun bedrijf. Maar ook het mestbeleid (door 40% van de ondernemers genoemd) en ruimtelijke ontwikkelingen (door 30% van de ondernemers genoemd) vormen een grote bedreiging.

Kansen
Naast de grootste bedreigingen voor de toekomst is de ondernemers ook naar de grootste kansen voor de toekomst gevraagd. Hierbij had men de keuze uit dezelfde aspecten als bij de vraag naar de grootste bedreigingen en waren tevens meerdere antwoorden mogelijk.

In totaal zien 67 ondernemers één of meerdere kansen voor de toekomst van het bedrijf. Van hen ziet bijna de helft markt- en prijsontwikkelingen als grote kans. Maar ook ruimtelijke ontwikkeling en verbreding vormen een grote kans.

Bedrijfsontwikkeling
Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek is de vraag hoe de ondernemers de ontwikkeling van hun eigen bedrijf zien. Waar ligt het toekomstperspectief en in welke richting moet het bedrijf zich daarvoor ontwikkelen? Bedrijfsontwikkeling betekent vooral het maken van strategische keuzes. Aan de ondernemers is daarom gevraagd aan te geven wat de ontwikkelingsrichtingen van hun bedrijf de komende 10 jaren zullen zijn. Daarbij is onderscheid gemaakt in consolidatie, groei van de omvang, afbouw en beëindiging. In onderstaande tabel staan de resultaten weergegeven. Onder de categorie 'consolidatie' vallen ook particulieren met grondbezit, die hebben aangegeven in de toekomst op dezelfde manier met hun gronden om te gaan.

Tabel 21: Toekomstige ontwikkeling op de ondervraagde bedrijven per deelgebied

Toekomstige ontwikkelingen	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
Consolidatie	11	4	10	25	22,3%
Groei van de omvang	21	26	25	72	64,3%
Afbouw	-	3	3	6	5,4%
Reeds beëindigd	3	2	4	9	8,0%
Totaal	35	35	42	112	100%

Bron: enquête 2008

Ruim 64% van de ondernemers heeft de ambitie het bedrijf verder te ontwikkelen.
Deze ontwikkeling kan betrekking hebben op:

- schaalvergroting. Een deel van de bedrijven richt zich sterk op verdergaande groei in de primaire voedselproductie en deze bedrijven zullen de komende jaren meedoen in het proces van schaalvergroting dat volop aan de gang is in de Nederlandse landbouw;
- specialisatie;
- intensivering;
- dienstverlening en verbreding. Een ander deel van de bedrijven richt zich naast primaire voedselproductie ook op andere vormen van dienstverlening en verbreding, zoals natuur- en landschapsbeheer, recreatie en toerisme en landbouw en zorg.

De volgende tabel geeft inzicht in de ontwikkelingsplannen van de 72 groeiende ondernemers. Sommige bedrijven hebben meerdere ontwikkelingsplannen binnen hun bedrijf. De aantallen en percentages mogen daarom niet bij elkaar worden opgeteld.

Tabel 22: Ontwikkelingsplannen

Ontwikkelingsplannen	1	2	3	Totaal aantal	Totaal % van aantal groeiende ondernemers (72)
Grond huren	5	9	12	26	36,1%
Grond kopen	9	18	15	42	58,3%
Melkquotum kopen	6	8	4	18	25,0%
Investeren gebouwen	16	20	14	50	69,4%
Andere teelten of teeltmethode(s)	-	3	4	7	9,7%
Investeren in neventak (verbreding)	8	8	6	22	30,6%
(Meer) natuur- en landschapsbeheer	7	3	3	13	18,6%
Inkomen buiten het bedrijf	-	1	2	3	4,2%
Uitbreiding bollenkraam (broei/snij)	-	1	10	11	15,3%
Uitbreiding kasopstanden	-	-	6	6	8,3%
Specialisatie (bijv. streekeigen producten)	-	3	1	4	5,6%
Overige ontwikkelingsrichtingen	3	6	3	12	16,7%

bron: enquête 2008

Uit deze tabel blijkt dat het merendeel van de groeiende ondernemers de komende jaren wil investeren in de bedrijfsgebouwen en daarnaast verder wil inzetten op schaalvergroting (grond huren en/of kopen). Tevens wil één derde van de groeiende ondernemers investeren in een neventak.

In de volgende tabel worden de ontwikkelingsplannen van de melkveehouderijbedrijven en bollenteeltbedrijven weergegeven. In totaal zijn er 33 melkveehouderijbedrijven (85% van alle melkveehouderijen) en 16 bollenteeltbedrijven (89% van alle bollenteeltbedrijven) die hebben aangegeven de komende jaren te willen groeien.

Tabel 23 Ontwikkelingsplannen melkveehouderij en bollenteelt

Ontwikkelingsplannen	Melkvee-bedrijven	% van 33 groeiende melkvee-houderijen	Bollenteelt-bedrijven	% van 16 groeiende bollenteelt-bedrijven
Grond huren	16	48,5%	9	56,3%
Grond kopen	24	72,7%	12	75,0%
Melkquotum kopen	17	51,5%	-	-
Investeren gebouwen	24	72,7%	12	75,0%
Andere teelten of teeltmethode(s)	1	3,0%	5	31,3%
Investeren in neventak (verbreding)	12	36,4%	3	18,8%
(Meer) natuur- en landschapsbeheer	5	15,2%	-	-
Inkomen buiten het bedrijf	1	3,0%	-	-
Uitbreiding bollenkraam (broei/snij)	-	-	11	68,8%
Uitbreiding kasopstanden	-	-	4	25,0%
Specialisatie (bijv. streekeigen producten)	2	6,1%	1	6,3%
Overige ontwikkelingsrichtingen	2	6,1%	2	12,5%

Bron: enquête 2008

3. DE RUIMTELIJKE STRUCTUUR VAN DE LAND- EN TUINBOUW IN BERGEN

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de ruimtelijke structuur van de land- en tuinbouw binnen de gemeente Bergen. Naast een algemeen beeld van het totale gebied, zal ook de informatie per deelgebied worden weergegeven.

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de volgende onderwerpen:
- de verkavelingsituatie;
- grondprijsontwikkeling en grondmobiliteit;
- bedrijfsverplaatsing.

3.2 De verkavelingsituatie

In de enquête is aan bod gekomen hoeveel kavels de verschillende ondernemers in gebruik en/ of eigendom hebben. Onder een kavel wordt in dit verband verstaan: ‘’*een aaneengesloten blok percelen, onderling bereikbaar en niet onderbroken door een hoofdwatergang of openbare weg’’*. Tabel 24 geeft een verdeling van de ondervraagde bedrijven naar het aantal kavels. Ruim 43% van de ondernemers geeft aan meer dan 3 kavels te gebruiken. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de verkavelingsituatie niet optimaal is.

Tabel 24: Indeling naar aantal kavels

Aantal kavels per bedrijf	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
1 kavel (huiskavel)	5	9	8	22	18,5
2 kavels (1 veldkavel)	11	7	9	27	22,7
3 kavels (2 veldkavel)	7	6	5	18	15,1
Meer dan 3 kavels	17	15	20	52	43,7
Totaal ondervraagde bedrijven	40	37	42	119	100%

Bron: enquête 2008

Knelpunten in de verkaveling

Tijdens de enquête is aan de ondernemers gevraagd of zij knelpunten ondervinden in de verkaveling ten aanzien van de ontsluiting van- of de afstand tot de veldkavels.
In totaal hebben 19 ondernemers aangegeven dat de ontsluiting van de kavels een knelpunt vormt. Voorbeelden van opmerkingen die zijn geplaatst bij deze vraag zijn: de aanwezigheid van obstakels, de slechte kwaliteit van de wegen en de drukte van verkeer en toeristen.

Voor 25 ondernemers vormt de afstand tot de kavels een knelpunt. Voor de meeste ondernemers is de afstand van de huiskavel tot de kavels te groot, voor andere ondernemers is de afstand tussen kavels onderling te groot.

Route naar de veldkavel(s)

Uit de enquête is gebleken dat 48% van de agrarische ondernemers door de bebouwde kom naar de veldkavels moet rijden. Tevens ondervindt tweederde van de ondernemers hinder van minstens één hindernis in de route naar de veldkavel. De meest genoemde hindernissen zijn drempels en een smalle weg. Van elk van deze hindernissen ondervindt één derde van de ondernemers hinder. Andere vaak genoemde hindernissen zijn fietsers en drukte van overig verkeer.

Bereikbaarheid erfperceel
Tijdens de enquête heeft 60% van de ondernemers aangegeven dat hun erfperceel goed te bereiken is met zwaar/lang verkeer. 10% van de erfpercelen is slecht te bereiken met zwaar/lang verkeer.

Oordeel ondernemers over verkaveling
Aan de ondernemers is tevens gevraagd naar een algemeen oordeel over de verkavelingsituatie. Bij de beoordeling van de verkaveling spelen de volgende aspecten een rol:
- het aantal kavels;
- de grootte van de kavels;
- de verhouding huiskavel – veldkavel.

Figuur 14 geeft het oordeel van de ondernemers weer.

Figuur 14: Oordeel ondernemers verkavelingsituatie

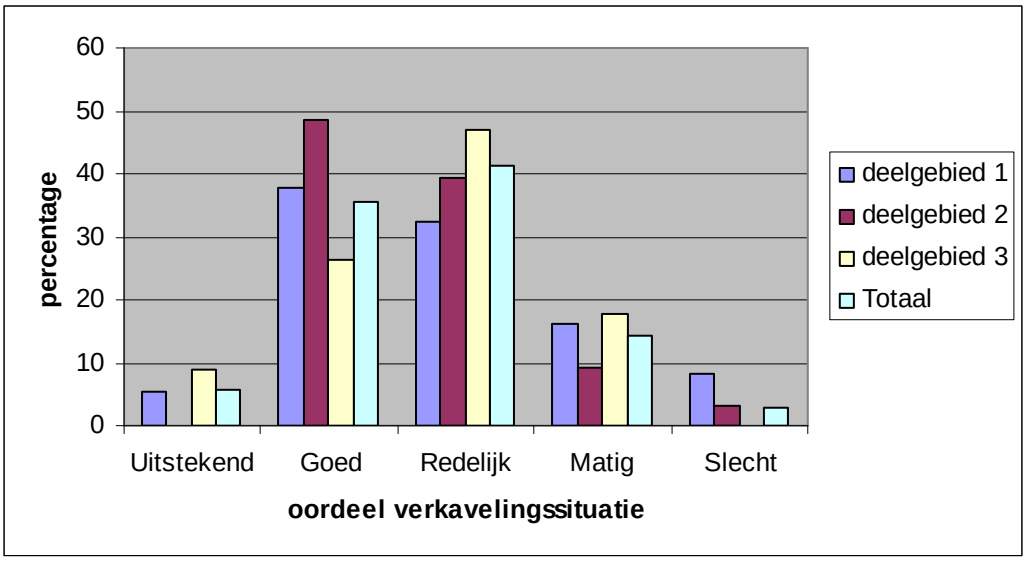

Bron: enquête 2008

Het blijkt dat meer dan 80% van de ondernemers op dit moment uitstekend, goed of redelijk tevreden is over de eigen verkavelingsituatie. In deelgebied 1 wordt de verkavelingsituatie door ruim 23% als slecht of matig beoordeeld.

Ondanks de tevredenheid over de verkavelingsituatie, is ongeveer de helft van de ondernemers bereid kavels uit te ruilen voor een betere verkaveling, zie tabel 25. In deelgebied 3 is de bereidheid tot kavelruil het grootst. Dit komt mede doordat in de overige twee deelgebieden in het verleden al kavelruilen zijn uitgevoerd. In deelgebied 3 hebben het meest recent nog kavelruilen plaatsgevonden. Onder andere Sammerspolder 1,2, en 3 en kavelruil Herenweg.

Tabel 25.: Bereidheid om kavels uit te ruilen

	1	2	3	Totaal	Totaal %
Ja	17	17	27	61	54%
Nee	22	15	14	52	46%
Totaal	39	32	41	113	100%

Bron: enquête 2008

De bereidheid tot kavelruil is tevens in kaart gebracht (zie bijlage 2). Bij het opstellen van deze kaart is ervoor gekozen enkel de kavels waarvan de gebruiker tijdens het enquêteonderzoek is bezocht, in beeld te brengen.

Naast het openstaan voor kavelruil heeft bijna 53% van de ondernemers concreet aangegeven de komende 5 jaar de interne structuur te willen verbeteren door middel van:
- ruilen van kavels;
- verbetering van dammen en bruggen;
- aanpassing van de detailontwatering;
- aanpassing vorm percelen;
- aanleg kavelpaden.

Onderzoek Globale verkavelingsanalyse Noord-Holland
Uit het onderzoek "Globale verkavelingsanalyse Noord-Holland" is voor de woonplaatsen Bergen, Egmond-Binnen en Schoorl een waardeoordeel gegeven voor de verkavelingsituatie. Voor het waardeoordeel zijn er punten toegekend aan de criteria; huiskavel oppervlakte, percentage huiskavels, aantal veldkavels en veldkavel oppervlakte. Voor het totaal waardeoordeel worden de punten bij elkaar opgeteld waarbij de factor "percentage huiskavel" het zwaarste meeweegt . Het "percentage huiskavel" in combinatie met het aantal veldkavels zijn verhoudingsgetallen die onafhankelijk zijn van de bedrijfsomvang. Daarom zijn deze criteria meer maatgevend voor de bestaande verkavelingsituatie die hier beoordeeld wordt. De oppervlaktes van huis- en veldkavels zijn absolute getallen en geven slechts een indicatie en hebben daarom een kleiner gewicht meegekregen.
Uit dit onderzoek is de verkavelingsituatie voor Bergen redelijk en voor Egmond-Binnen en Schoorl matig. Het onderzoek geeft aan dat op basis van het waardeoordeel voor Egmond-Binnen en Schoorl mogelijke verbetering van de verkavelingsituatie door middel van kavelruil of herverkaveling redelijk zijn. De factor vrijwilligheid is een belangrijk aandachtspunt. Binnen ruilverkavelingprojecten is de rechtsgang immers mogelijk, waarmee ruilingen kunnen worden 'afgedwongen'. In planmatige – en vrijwillige kavelruilprojecten is dit niet mogelijk. De succesfactor van vrijwillige projecten kan, ondanks een matige of slechte verkaveling gering zijn als niet een substantieel deel van de eigenaren en gebruikers meewerkt aan de kavelruil. Uit tabel 25 blijkt dat ruim de helft van de ondernemers bereid is tot kavelruil.

3.3 Bedrijfsverplaatsing
Aan de ondernemers is gevraagd of zij open staan voor bedrijfsverplaatsing. In tabel 26 wordt dit weergegeven. Bijna één kwart van de gevraagde ondernemers staat open voor bedrijfsverplaatsing. Voor enkele van deze ondernemers zijn verschillende verplaatsingsopties bespreekbaar.

Tabel 26: Bedrijfsverplaatsing

	1	2	3	Totaal aantal	Totaal %
Geen bedrijfsverplaatsing	26	23	19	68	64,7%
Geen idee	-	4	9	13	12,4%
Bedrijfsverplaatsing reële mogelijkheid	10	6	8	24	22,9%
- Binnen gemeente Bergen	*7*	*2*	*7*		
- Elders in Nederland	*5*	*4*	*2*		
- In het buitenland	*1*	*1*	*1*		
Totaal	36	33	36	105	

bron: enquête 2008

3.4 Waterhuishouding en - kwaliteit

Ontwatering huiskavel

Tabel 27 geeft inzicht in de ontwateringsituatie van de huiskavels in de gemeente Bergen.

Tabel 27: Indeling naar aantal kavels

	1	2	3	Totaal	Totaal %
Drainage	8	11	25	44	35,2%
Greppels	36	25	11	72	57,6%
Onderbemaling	-	4	5	9	7,2%
Totaal	44	40	41	125	100%

Bron: enquête 2008

In bovenstaande tabel is een verschil tussen de deelgebieden aan te merken. In deelgebied 1 en 2 is in de meeste gevallen de ontwatering middels greppels geregeld. In deelgebied 3 komt drainage meer voor.

Gemiddelde slootpeil ten opzichte van het maaiveld

Met behulp van de enquête is inzicht verkregen in het gemiddelde slootpeil ten opzichte van het maaiveld. In de gemeente Bergen staat het slootpeil gemiddeld tussen de 25 cm en 75 cm ten opzichte van maaiveld. Slechts in enkele gevallen staat het slootpeil hoger of lager.

Ruim een kwart van de ondernemers heeft aangegeven niet tevreden te zijn over het peil en peilbeheer. De belangrijkste oorzaken die voor deze ontevredenheid worden genoemd zijn:

- voor een groot aantal ondernemers blijft het peil te lang te hoog staan, terwijl voor een overig groot aantal ondernemers het zomerpeil te laat ingaat (het peil staat te lang laag). Gevolg: dit zorgt voor een ‘conflict’ (verschillende belangen) tussen verschillende ondernemers;
- wens voor peilbeheer op maat.

Vooral in deelgebied 1 en 2 geven de ondernemers aan dat bij (hevige) regenval het water niet snel genoeg is weggemalen. Bij calamiteiten moet er eerder worden ingesprongen.

Een vijfde van de ondernemers heeft tevens problemen met de waterkwaliteit. In de meeste gevallen betreft dit probleem riool-overstort (52%) of kwelwater (32%). De problemen met betrekking tot de riool-overstort en kwelwater doen zich voornamelijk voor in deelgebied 3.

3.5 Externe factoren

Ligging van bedrijfsgebouwen dichtbij burgerbebouwing

De afstand van bedrijfsgebouwen tot burgerbebouwing speelt een rol bij verlenging van de milieuvergunning bijvoorbeeld ten aanzien van stank en geluid. Vooral voor veehouderijbedrijven vormt de beoordeling van geur een belangrijk onderdeel bij vergunningverlening. Met ingang van 1 januari 2007 geldt voor heel Nederland de Wet geurhinder en veehouderij (Wgv) als toetsingskader voor de milieuvergunning, als het gaat om geurhinder vanwege dierverblijven van veehouderijen. De volgende tabel geeft inzicht in de afstanden van bedrijfsgebouwen tot burgerbebouwing. In hoeverre bedrijven met bedrijfsgebouwen minder dan 50 meter van burgerbebouwing zijn gelegen, in de toekomst problemen kunnen krijgen hangt sterk af van de specifieke situatie.

Tabel 28: Afstanden bedrijfsgebouwen tot burgerbebouwing

Afstand	1	2	3	Totaal	Totaal %
0 – 25 meter	5	2	8	15	15%
25 – 50 meter	4	8	5	17	17%
50 – 100 meter	9	6	10	25	25%
Meer dan 100 meter	17	18	8	43	43%
Totaal	35	34	31	100	100%

Bron: enquête 2008

13% van de geënquêteerden heeft aangegeven hinder te ondervinden van de afstand tot burgerbebouwing. Genoemde redenen zijn bijvoorbeeld geluidsoverlast, overpad en bouwaanvragen.

3.6 Aspecten ten aanzien van het gemeentelijk beleid

Bouwblok
De gemiddelde grootte van het huidige bouwblok is in het hele onderzoeksgebied 0,97 ha groot. Hierbij moet een kanttekening worden geplaatst, dat niet voor iedereen de grootte en de begrenzing van het bouwblok duidelijk is.
Maar liefst 65% van de ondernemers geeft aan dat het huidige bouwblok voor de gewenste toekomstige ontwikkeling niet toereikend is. Dit betreft onder andere 77% van de onderzochte melkveehouders en 61% van de onderzochte bollentelers. Voor de meeste ondernemers is een bouwblokgrootte van 2 ha gewenst. Enkele ondernemers hebben tevens wensen voor de vorm van hun bouwblok geuit.

Bouwhoogte
In het onderzoek heeft 68,2% van de ondernemers aangegeven dat de maximale bouwhoogte vanuit het bestemmingsplan toereikend is voor de bedrijfsvoering. De overige ondernemers hebben aangegeven dat dit niet het geval is. In tabel 29 is deze vraag onderverdeeld naar de drie deelgebieden.

Tabel 29: Maximale bouwhoogte toereikend voor de bedrijfsvoering

	1	2	3	Totaal	Totaal %
Ja	20	22	16	58	68,2%
Nee	5	8	14	27	31,8%
Totaal	25	30	30	85	100%

Bron: enquête 2008

Het blijkt dat in deelgebied 3 de maximale bouwhoogte uit het bestemmingsplan het grootste probleem vormt voor de bedrijfsvoering. Achtergrond hierbij is dat met name voor de onderzochte bollentelers (veelal aanwezig in deelgebied 3) de bouwhoogte uit het bestemmingsplan niet toereikend is. Voor 67% van de onderzochte bollentelers is de bouwhoogte niet toereikend tegenover 36% van de onderzochte melkveehouders.

Huisvestingsmogelijkheden seizoensarbeidkrachten
In totaal hebben 17 bedrijven aangegeven behoefte te hebben aan huisvestingsmogelijkheden voor seizoensarbeidskrachten. Hiervan heeft 65% als hoofdtak bollenteelt. Daarnaast hebben bedrijven met als hoofdtak anders (3x), tuinbouw (1x) en overig (2x) deze behoefte geuit.

In totaliteit is er behoefte aan 126 (slaap)plaatsen. Bedrijven reiken verschillende opties aan waarop de huisvesting zou moeten plaatsvinden, zoals een tijdelijke woonunit/ keet op de bouwkavel, stacaravan of een gebouw met appartementen plus ontheffing voor seizoensarbeiders om hier tijdelijk te wonen.

Verbrede landbouw
In de enquête is gevraagd in welke vorm van verbrede landbouw de ondernemer interesse heeft. In tabel 30 zijn de antwoorden op deze vraag weergegeven. Omdat op de vraag meerdere antwoorden mogelijk waren, mogen de aantallen en percentages niet bij elkaar worden opgeteld. Ondernemers die op dit moment al de bedrijfsvoering met een vorm hebben verbreed, en deze vorm van verbrede landbouw in de toekomst willen uitbreiden zijn niet in deze vraag meegenomen. Wanneer deze ondernemers hebben aangegeven tevens een andere vorm van verbrede landbouw te willen opstarten, is dit wel in de vraag meegenomen.

In totaal hebben 56 ondernemers aangegeven interesse te hebben in één of meerdere vormen van verbrede landbouw. Onder de ondernemers die interesse hebben in een (extra) vorm van verbrede landbouw, is kamperen bij de boer het meest populair. Daarnaast hebben een groot aantal ondernemers een andere vorm van verbrede landbouw dan in de vraag genoemd in gedachten. Zo is landbouw en zorg regelmatig genoemd, net als het opwekken van energie, vakantiewoningen en een paardenpension.

Tabel 30: Interesse verbrede landbouw

Vorm van verbrede landbouw	1	2	3	Totaal aantal	Totaal % van 56 ondernemers
Kamperen bij de boer	8	11	9	28	50%
Hotel de boerenkamer	1	2	2	5	9%
Recreatief medegebruik	5	7	5	17	30%
Huisverkoop	3	2	3	8	14%
Aanbieden van diensten	2	5	2	9	16%
Overig namelijk	12	12	9	33	59%

Bron: enquête 2008

Van de 56 bedrijven hebben in totaliteit 41 bedrijven aangegeven planologische medewerking voor hun gewenste vorm van verbrede landbouw nodig te hebben. Bijna 40% hiervan geeft aan een verruiming/wijziging van het bestemmingsplan te willen. Aangezien de andere antwoorden gaan om individuele informatie wordt hier niet dieper op ingegaan.

Ruimte-voor-ruimte regeling
42 ondernemers hebben aangegeven gebruik te willen maken van een ruimte-voor-ruimte regeling indien het agrarisch bedrijf (op termijn) wordt beëindigd. Een groot aantal van deze ondernemers geeft wel aan dat de keuze voor het gebruik maken van een ruimte-voor-ruimte regeling sterk afhangt van of de voorwaarden die aan een dergelijke regeling gebonden zijn of van de ontwikkelingrichting van het eigen bedrijf.

Het grootste aantal ondernemers heeft interesse in een regeling waarbij oude bedrijfsgebouwen gesloopt worden en er een bouwkavel (voor een woning) voor terug komt.
Een enkele ondernemer geeft aan interesse te hebben in een ruimte-voor-ruimte regeling waarbij door de sloop van bedrijfsgebouwen, een andere ondernemer de mogelijkheid krijgt het bouwblok te vergroten.

Archeologische en cultuurhistorische waarden op gronden
Op 11 bedrijven wordt de agrarische bedrijfsvoering belemmerd door de aangewezen archeologische waarden op de gronden. Dit is vooral in deelgebied 3 aan de orde. Gemaakte opmerkingen zijn; waarden hebben beperkend effect, waarden vormen een belemmering bij bouwplannen, graven en omzanden van gronden tot bollengrond is vanwege waarden niet toegestaan.

Bij 13 bedrijven wordt de agrarische bedrijfsvoering belemmerd door de aangewezen cultuurhistorische waarden op de gronden. Hiervan is vooral sprake van in deelgebied 3. Voorbeelden van genoemde opmerkingen zijn; deel van (huis)kavel valt in agrarisch gebied met landschaps-, natuur- en cultuurhistorische waarden (ALCN), omzetten van grond tot bollenland en de teelt van ruwvoedergewassen is niet toegestaan.

Flexibel grondbeleid
Ruim 35% van alle ondernemers ondervindt hinder ten aanzien van flexibel grondbeleid. Dit betreft grotendeels melkveehouders en overige veehouders. Door hen wordt voornamelijk aangegeven dat de teeltmogelijkheid voor maïs beperkt is. Andere opmerkingen zijn; beperking in de bedrijfsvoering, vergunningaanvragen en plaatselijk verbod op scheuren van grasland.

Schaduwwerking natuur- en landschapselementen
Bijna de helft van de ondernemers ondervindt schaduwwerking van natuur- en landschapselementen. Reden voor deze schaduwwerking zijn onder andere; toename overlast van dieren als ganzen en andere vogels, hinder van onkruid als distels en Jacobs kruiskruid en de onzekerheid over de gevolgen van de Natura 2000.

Bedreigingen en kansen voor het agrarisch ondernemerschap vanuit gemeentelijk beleid
Bijna twee derde van de ondernemers heeft aangegeven bedreigingen te zien vanuit het gemeentelijk beleid. Vooral in de deelgebieden 1 en 2 zien de ondernemers het beleid als een bedreiging. De ondernemers zien deze bedreiging onder ander in de vorm van een te klein bouwblok, het natuur- en landschapsbeleid en de beperkingen ten aanzien van verbredingactiviteiten. De ondernemers willen graag een meewerkende/meedenkende gemeente het die het agrarisch ondernemerschap goed mogelijk maakt.

Een vergelijkbaar percentage van de ondernemers ziet ook kansen vanuit het gemeentelijk beleid. In deelgebieden 2 en 3 ziet de helft van de ondernemers kansen, in deelgebied 1 driekwart van de ondernemers. De ondernemers zien onder andere kansen in het verruimen van de mogelijkheden voor verbrede landbouw en natuurbeheer en het bestrijden van een verrommeling van het landschap.

3.7 Grondprijsontwikkeling

Omslag in grondprijsontwikkeling
In het laatste decennium van de vorige eeuw zijn de grondprijzen in Nederland explosief gestegen. Deze prijsstijgingen waren niet of nauwelijks te verklaren uit de verwachte *agrarische opbrengstwaarde* maar vooral door het perspectief op waardestijging van de grond oftewel de *optiewaarde*. Aan de jarenlange stijging van de agrarische grondprijzen is in Nederland in 2001 een einde gekomen toen de prijzen zich stabiliseerden op het hoogste niveau van 2000. In 2002 trede er een landelijk daling van de grondprijzen op, gecombineerd met een afname van de grondmobiliteit. De laatste jaren is echter weer sprake van een stijging van de grondprijzen.

De Dienst Landelijk Gebied (DLG) brengt in opdracht van de minister van LNV periodiek de grondprijs-ontwikkelingen in Nederland in beeld, de zogenaamde grondprijsmonitor. In de grondprijsmonitor 2006 wordt onderscheid gemaakt in:

- 'groene' aankopen: aankopen in landelijk gebied buiten stedelijke invloedssfeer;
- 'roze' aankopen: aankopen in landelijk gebied binnen stedelijke invloedssfeer;
- 'rode' aankopen: aankopen binnen stedelijk gebied.

De volgende tabel geeft voor deze indeling inzicht in de grondprijsontwikkeling in de provincie Noord-Holland.

Tabel 31. Grondprijsontwikkeling Noord-Holland

Jaar	Groene	Roze	Rood
2004	29.074	47.909	295.415
2005	28.693	58.975	248.619
2006	35.666	46.866	277.663

Bron: Dienst Landelijk Gebied 2007

Kennemerland (zie figuur 15), waarbinnen de gemeente Bergen valt, wordt in deze indeling aangegeven als 'roze' categorie.

Figuur 15: Kennemerland

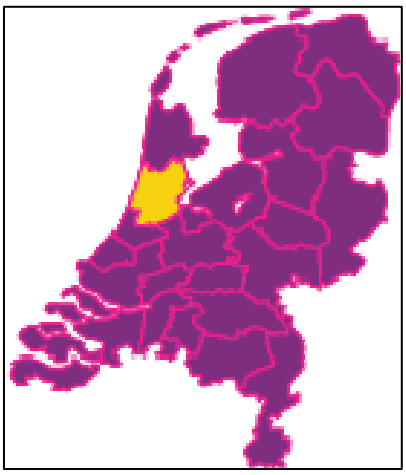

Tabel 32 geeft inzicht in de grondprijsontwikkeling in landbouwgebied Kennemerland. Deze gemiddelde grondprijs is gebaseerd op grasland transacties.

Tabel 32: Grondprijsontwikkeling Kennemerland

Jaar	Grondprijs Kennemerland
2004	35.487
2005	22.090
2006	33.743

Bron: Dienst Landelijk Gebied 2007

De volgende 2 tabellen geven inzicht in de grondmobiliteit voor de gehele provincie Noord-Holland en de grondmobiliteit in Kennemerland. Tabel 33 geeft aan dat in Noord-Holland sprake is van een toename van de grondmobiliteit in de periode 2004-2006, al is het verloop erg grillig. Dit grillige verloop is ook terug te zien in tabel 34, die de grondmobiliteit in Kennemerland weergeeft.

Tabel 33: Grondmobiliteit Noord-Holland

Jaar	Hectares	Percentage
2004	1.279	0,9 %
2005	2.209	1,6 %
2006	1.596	1,2 %

Bron: Dienst Landelijk Gebied 2007

Tabel 34: Grondmobiliteit Kennemerland

Jaar	Hectares	Percentage
2004	34	0,75 %
2005	17	0,37 %
2006	37	0,70 %

Bron: Dienst Landelijk Gebied 2007

4. EXTERNE FACTOREN

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt kort ingegaan op enkele externe factoren die van grote invloed zijn op de land- en tuinbouw, ook in het onderzoeksgebied. De volgende onderwerpen komen achtereenvolgens aan de orde:

- ruimtelijk beleid;
- natuur en landschap;
- water;
- milieu;
- EU markt- en prijsbeleid;
- mestbeleid;
- gewasbeschermingsbeleid.

4.2 Ruimtelijk beleid

Nota Ruimte

De Nota Ruimte bevat de visie van het kabinet op de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland en bevat de ruimtelijke bijdrage aan een sterke economie, een veilige en leefbare samenleving en een aantrekkelijk landschap. In de Nota Ruimte is het hele duingebied van de gemeente Bergen aangemerkt in de Natuurbeschermingswet als beschermd natuurmonument. Daarnaast is het duingebied en het natuurgebied ‘de Kerf’ begrensd als EHS-gebied. In deze natuurgebieden wordt gestreefd naar behoud, herstel en ontwikkeling van de wezenlijke kenmerken en waarden.

Betreft de agrarische sector streeft het rijk naar bundeling van de niet-grondgebonden en kapitaalintensieve landbouw in landbouwontwikkelingsgebieden. Het rijk heeft Kennemerland aangewezen als landbouwontwikkelingsgebied voor de bollenteelt. Nieuwe vestiging van permanente bollenteelt buiten deze gebieden wordt tegengegaan. Het is de taak van de provincie verder invulling te geven aan het ruimtelijk beleid voor de landbouwontwikkelingsgebieden. Voor het landbouwontwikkelingsgebied Kennemerland moet daarbij de insteek zijn dat de bloembollensector behouden blijft en versterkt wordt.

Het landbouwontwikkelingsgebied Kennemerland is onderdeel van Greenport Bollenstreek. Greenports zijn tuinbouwlocaties met een sterke en blijvende positie op de wereldmarkt. Door de concentratie in deze greenports worden economische schaalvoordelen geboekt en wordt de efficiëntie in vervoer en logistiek bevorderd. Herstructurering en een goede bereikbaarheid zijn een pré om de internationale concurrentiepositie van greenports te kunnen handhaven.

Agenda en landbouw en visserij 2008-2011

De provincie Noord-Holland gaat uit van de volgende missie: de provincie Noord-Holland staat voor het versterken van de agrarische marktpositie door ruimte te bieden aan toekomstgericht en duurzaam ondernemerschap, inspelend op de maatschappelijke vraag en marktbehoeftes vanuit de ondernemers.
De missie vindt zijn weerslag in de volgende speerpunten die uitgebreid beschreven staan in de agenda:

- regionale fundamenten;
- innovatie en ondernemerschap (Hi-Tec en nieuwe landbouw);
- agrarische bedrijven van de toekomst;
- Life Style (inclusief biologische landbouw);
- ondernemerschap op het platteland;

- visserij en aquacultuur.

Naast de provincie Noord-Holland zijn diverse andere partijen betrokken om de resultaten die beschreven zijn in de agenda te behalen. Financiële middelen zijn per speerpunt uitgesplitst. Voor Bergen zal het vooral gaan om de speerpunten “Innovatie en ondernemerschap”, “Agrarische bedrijven van de toekomst” en “Ondernemerschap op het platteland”.

Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord (toekomstvisie 2004-2014)
Het ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord heeft de status van een streekplan en is in 2004 vastgesteld. Het beeld schetst de ruimtelijke ambities tot 2014, rekening houdend met gewenste ontwikkelingen tot 2030.

Uit het ontwikkelingsbeeld blijkt dat behoudt en verdere ontwikkeling van natuur voor de gemeente Bergen erg belangrijk is; langs de kust wordt ruim baan gegeven aan natuur. Daarnaast moet versnippering van natuur zoveel mogelijk voorkomen worden. Tevens staat het versterken van het cultuurlandschap in de toekomst voor de gemeente Bergen centraal.
De provincie Noord-Holland kiest voor het behoud en versteviging van de positie van de landbouw. In de ‘in cultuur, met cultuur’ gebieden is naast een ontwikkeling van een sterke landbouw aandacht voor de versterking van cultuurhistorische-, visuele- en/of natuurwaarden. Daarnaast is er een groot gebied aangemerkt als ‘bloeien met bollen’ gebied, waar de ontwikkeling van de permanente bollenteelt centraal staat. Het bloembollengebied is als bloembollenconcentratiegebied vastgelegd in het streekplan.

Wat betreft water wil de provincie Noord-Holland het watersysteem in 2015 veilig en op orde hebben. Daarbij is belangrijk dat het watersysteem daarbij kan inspelen op verwachte klimaatveranderingen en bodemdaling.

Verder heeft de provincie de watertoets geïntroduceerd; een verplichte rapportage voor alle ruimtelijke plannen en besluiten met waterhuishoudkundige belangen. Bij elk ruimtelijk plan moeten de waterhuishoudkundige effecten worden aangegeven.

Vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen
Vrijkomende agrarische bebouwing is zeer in trek voor diverse niet-agrarische functies. Er kleven voor- en nadelen aan: verhuur van gebouwen kan een neveninkomen vormen voor een afbouwende of omschakelende boer. Hier tegenover staat de moeilijke controleerbaarheid van de bedrijfsontwikkelingen en de in veel gevallen op termijn groeiende behoefte aan uitbreiding of aan nieuwe bedrijfsvormen.

In het ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord is beleid voor vrijkomende agrarische bebouwing op agrarische bouwpercelen opgenomen. Vastgesteld is in welke gevallen functieverandering is toegestaan en onder welke voorwaarden. Gemeenten dienen in bestemmingsplannen verder invulling te geven aan dit beleid.

De ruimte–voor–ruimte regeling
Vanaf januari 2008 is het provinciaal beleidskader Ruimte voor Ruimte van kracht.
De definitie en doel van de ruimte voor ruimte regeling is tweeledig:

A. Een ruimte voor ruimte regeling in de zin van de beleidsregel is gericht op
een aantoonbare en duurzame verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van het landelijke gebied zowel op de te saneren locatie (via sloop en herinrichting) als op de compensatielocatie door sloop van landschappelijk storende en/of niet passende bebouwing of functies en een bestemmingswijziging van de hierbij betrokken gronden. Ruimte voor Ruimte levert dus per

saldo een ruimtelijke winst op via:
- landschappelijk winst op de oude locatie door de sloop en eventuele herinrichting;
- versterking van de beeldkwaliteit op de nieuwe locatie door een goede keuze van de aard en de omvang van de bebouwing.

B. Als tegenprestatie krijgt de initiatiefnemer respectievelijk de gemeente planologische medewerking voor nieuwbouw van woningen aansluitend aan bestaand stedelijk gebied in het gebied of - indien blijkt dat dit niet mogelijk of wenselijk is - ter plaatse van de saneringslocatie.

Bij toepassing van de ruimte voor ruimte regeling met inachtneming van alle daarbij gestelde voorwaarden, is de provincie bereid in het landelijk gebied van Noord-Holland extra woningbouw als compensatie voor de sloop van storende en/of niet passende bebouwing of functies toe te staan.

De omvang van de compensatie wordt bepaald via maatwerk (exploitatiebegroting). Het beleidskader is ook inzetbaar om een bedrijfsverplaatsing voor elkaar te krijgen. Om op gemeentelijk niveau met Ruimte voor Ruimte te kunnen werken moet het beleidskader worden verankerd in het gemeentelijk beleid.

Herinrichting Bergen-Egmond-Schoorl (hierna BES)
De aanleiding voor het opstarten van de plannen voor de herinrichting in BES waren de versnipperde verkaveling en de slechte waterbeheersing. De landinrichtingscommissie heeft een aantal doelstellingen geformuleerd waar het raamplan voor de herinrichting aan dient te voldoen. Een raamplan is een gebiedsgericht plan met maatregelen en voorzieningen gericht op verbeteringen van de landbouw, het behoud en ontwikkeling van het landschap en de natuur, verbetering van milieukwaliteit en leefklimaat en het vergroten van de mogelijkheden voor recreatief medegebruik van het landelijk gebied. Eén van de belangrijke uitgangspunten voor het raamplan was een goed gebruik van het kwelwater uit de duinen. Naar aanleiding van de inspraak heeft de landinrichtingscommissie zich beraden op de mogelijkheden om de watervoorziening naar de bollen concentratiegebieden blijvend te garanderen. In dit zogeheten wateraanvoerplan wordt veel aandacht besteed aan de duinbeken en de invloeden op de vegetatie in de duinen. Het wateraanvoerplan is uitgewerkt omdat vanuit het oogpunt van natuur de grondwateronttrekkingen gestaakt zouden moeten worden. De insteek van het wateraanvoerplan is de bollenteeltgebieden te voorzien van kwalitatief goed en voldoende water. Middels een gezamenlijke investering van overheden en kwekers wordt het wateraanvoerplan momenteel uitgewerkt.

Gebiedsvisie
In het kader van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening, is de gemeente Bergen op dit moment bezig met het opstellen van een gebiedsvisie. Deze visie geeft richting aan het gemeentelijk beleid voor de komende 25 jaar en is daarmee een belangrijk document voor het opstellen van de bestemmingsplannen.

Bestemmingsplannen
In de gemeente Bergen zijn ruim 100 bestemmingsplannen van kracht. De meeste hiervan zijn verouderd. Om deze reden is de gemeente Bergen een project gestart om de bestemmingsplannen te herzien en het aantal te reduceren. Het doel is om uiteindelijk ca. 15 bestemmingsplannen te hebben. Hiervan zullen er twee betrekking hebben op het landelijke gebied in de gemeente Bergen. Het bestemmingsplan voor het noordelijk deel van de gemeente is in procedure gebracht. Het bestemmingsplan voor het zuidelijk deel volgt na het afronden van het bestemmingsplan voor het noordelijk deel. Binnen dit project zullen dus de bestemmings-

plannen uit de voormalige gemeenten, worden herzien: bestemmingsplan Poldergebied, bestemmingsplan Weidegebied en bestemmingsplan Landelijk gebied.

In het beleidsplan “Een kwestie van kiezen & doen” is het toeristisch-recreatief beleid in Bergen tot 2013 aangegeven. In dit plan staan de doelstellingen die de gemeente wil verwezenlijken, dit zijn:

- Het vergroten van de sociaal-economische impact die het toerisme heeft. Vanuit de gemeente gezien betekent dit een toename van de werkgelegenheid in de sector.
- De recreatieve voorzieningen en mogelijkheden voor toeristen, recreanten en inwoners gegarandeerd zijn op een kwalitatief hoogwaardig niveau.

Vanuit de doelstellingen zijn strategische uitgangspunten genoemd met daaraan acties gekoppeld. Eén van die uitgangspunten is verblijfstoerisme en dagrecreatie.

4.3 Natuur en Landschap

Programma Beheer
Per januari 2000 is de nieuwe subsidieregeling voor natuur ingegaan, Programma Beheer (hierna PB). De regeling bestaat uit twee afzonderlijke regelingen namelijk de Subsidieregeling Natuurbeheer (hierna SN) en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (hierna SAN). De SAN geldt voor gebieden met als hoofdfunctie landbouw en de SN geldt voor gebieden met als hoofdfunctie natuur. Door deze regelingen kunnen eigenaren en gebruikers van gronden subsidie aanvragen voor inrichting, beheer, recreatie en functieverandering. Voor percelen binnen de begrenzing van een natuurgebied kan een beheersubsidie uit de SN worden aangevraagd. De basis van de SN is dat er sprake is van functieverandering, wat concreet omvorming van landbouwgrond naar natuur betekent. Voor percelen die binnen de begrenzing van een beheersgebied liggen kan een beheersubsidie uit de SAN worden aangevraagd. Bij het afsluiten van SAN contracten fungeren agrarische natuurverenigingen als intermediair.

Ecologische Hoofdstructuur (hierna EHS) en Provinciale Ecologische Hoofdstructuur (hierna PEHS)
De EHS is een netwerk van gebieden in Nederland waar de natuur voorrang heeft. Het netwerk helpt voorkomen dat planten en dieren in geïsoleerde gebieden uitsterven en dat natuurgebieden hun waarde verliezen. De EHS is vertaald in een PEHS. Hiertoe hebben Provinciale Staten in 1993 de ‘Beleidsvisie Ontwikkeling PEHS’ vastgesteld. Binnen de PEHS wordt herstel en/of ontwikkeling van natuur nagestreefd. Dit gebeurt door middel van begrenzingen, grondverwerving, inrichting, beheer, het sluiten van overeenkomsten met agrariërs en door herstelmaatregelen. De PEHS vormt in Noord-Holland de ruggengraat van de natuur.

In de gemeente Bergen zijn de duinen en natuurgebied de Kerf EHS gebied. In de gemeente Bergen lopen geen ecologische- of robuuste verbindingen. De implementatie van de EHS vindt plaats op basis van vrijwilligheid en de begrenzing heeft geen gevolgen voor de bestemming van de gronden. Bij de uitwerking van de EHS volgt de “bestemming het eigendom”. Dat betekent dat de binnen de EHS opgenomen gronden pas voorzien mogen worden van een natuurbestemming als deze gronden voor dit doel zijn verworven.

Nota Natuurbeleid 2005 – Noord-Holland Natuurlijk!
Deze resultaatgerichte Nota dient als kader voor het natuurbeleid in de provincie voor de komende jaren. Daarnaast geeft de Nota invulling aan de toekomstige veranderingen binnen het natuurbeleid.

Gebiedsplan Noordkennemerland West
Het gebiedsplan Noordkennemerland West is in december 2003 vastgesteld. De begrenzing van Noordkennemerland West is vrijwel gelijk aan de begrenzing van de gemeente Bergen. Enkel in het zuiden en noorden overschrijdt Noordkennemerland West de grenzen van de gemeente Bergen.

Het gebiedsplan is gebaseerd op de SN en de SAN; in het plan worden natuurdoelen en beheerspakketten voor natuur, agrarische natuur en landschap bepaald. Op deze manier vormt het gebiedsplan een belangrijk instrument voor de realisering van het rijks en provinciaal natuur- en landschapsbeleid.

In Noordkennemerland West is ca. 766 ha als natuurgebied, ca. 14 ha als ruime jas natuurgebied, ca. 141 ha als beheersgebied, ca. 732 ha als ruime jas beheersgebied en ca. 15 ha voor de EHS begrensd. Hierbij vallen de duinen buiten de natuurbegrenzing.
Het Ruime-Jas principe houdt in dat binnen een groot zoekgebied beheersovereenkomsten kunnen worden gesloten voor een vooraf bepaald maximumoppervlakte, die kleiner is dan de oppervlakte van het zoekgebied.

In bijlage 3 is de kaart van het gebiedsplan Noordkennemerland West opgenomen.

Natura 2000
Om natuur te behouden heeft de Europese Unie (hierna EU) het initiatief genomen voor Natura 2000. Dit is een samenhangend netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de EU. Dit netwerk vormt de hoeksteen van het EU-beleid voor behoud en herstel van de biodiversiteit.
Natura 2000 omvat alle gebieden die zijn beschermd op grond van de volgende EU-richtlijnen:
- Vogelrichtlijn (1979)
- Habitatrichtlijn (1992)

Beide richtlijnen zijn in Nederland opgenomen in de Natuurbeschermingswet. Op dit moment wijst Nederland de Natura-2000 gebieden. De duinen, die momenteel al habitatrichtlijngebied zijn, zullen als natuurgebied in de Natura 2000 worden opgenomen.

In en rond Natura-2000 gebieden geldt voor activiteiten of projecten die schadelijk zijn voor de natuur een vergunningplicht. De aanwijzing van Natura-2000 gebieden heeft gevolgen voor uitbreidingsmogelijkheden van bedrijven die binnen een zone zijn gelegen aangrenzend aan een dergelijk gebied. De exacte invulling en consequenties van het Natura 2000-beleid is op dit moment nog niet duidelijk.

Beleidsnota Belvedère
In deze nota wordt de relatie tussen cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting beschreven. In de nota Belvedère is Noordkennemerland West aangewezen als Belvedèregebied; een gebied met hoge historisch geografische (landschappelijke) waarden.

NORT Noord-Holland
Het NORT Noord-Holland heeft, in samenwerking met een aantal ondernemers in de Groeterpolder, een plan opgesteld voor ontwikkeling van recreatieve functies met behoud van landschappelijke waarden. De gebiedsvisie van de gemeente Bergen en de structuurvisie van de provincie Noord-Holland zullen uitsluitsel moeten geven over de uitvoeringsrealiteit van de NORT-plannen. Uit het agrarisch structuuronderzoek Groeterpolder en deel Hargerpolder van Stivas blijkt dat verbredingsactiviteiten vrijwel niet nagestreefd worden door de ondernemers in de Groeterpolder.

4.4 Water

Kaderrichtlijn Water EU
In december 2002 is de Europese Kaderrichtlijn Water (hierna KRW) van kracht geworden en in april 2005 in de wet op de waterhuishouding verankerd. De KRW is erop gericht een goede ecologische waterkwaliteit in alle Europese wateren te bereiken. In 2009 moet in stroomgebiedsbeheersplannen aangegeven zijn welke maatregelen worden genomen om de doelstellingen te halen. De provincie Noord-Holland maakt volledig deel uit van het deelstroomgebied Rijndelta en het daarbinnen begrensde deelstroomgebiedsdistrict Rijn-West. Binnen Rijn-West werkt de provincie samen met andere betrokken partijen aan het stroomgebiedsbeheersplan Rijndelta. De gevolgen van de KRW zullen duidelijk merkbaar zijn; het water zal schoner worden met meer natuur. Maar de KRW zal ook beperkingen opleggen. Consequentie is dat er vanuit kan worden gegaan dat de KRW grote invloed zal gaan hebben op de ontwikkelingsmogelijkheden van bestaande en toekomstige functies. Welke invloed de KRW precies zal gaan hebben wordt pas duidelijk nadat in 2009 de te realiseren doelstellingen en de maatregelen zijn vastgesteld.

Ruimte voor water
Deze nota van de provincie Noord-Holland beschrijft de problemen die momenteel worden ervaren in het waterbeheer. Als oplossing voor deze problemen wordt aangedragen dat water meer ruimte moet krijgen en wordt tevens beschreven wat ruimte voor water betekent.

Provinciaal Waterplan Noord-Holland
Het provinciaal Waterplan bevat de hoofdlijnen van het provinciaal waterbeleid voor de periode 2006-2010 en heeft de functie van uitvoeringskader. Het motto van het waterplan is ‘Bewust omgaan met water’. In het waterplan zijn voor vier thema’s de maatschappelijke relevantie, de opgaven en de doelen voor de planperiode en de lange termijn beschreven. De vier onderscheiden waterthema’s zijn: veiligheid, wateroverlast en watertekort, waterkwaliteit en grond- en drinkwater.

De Schoorlse duinen zijn door de provincie Noord-Holland als grondwaterbeschermingsgebied en deels als waterwingebied aangesteld. Voor dit gebied gelden regels om het grondwater niet te vervuilen.

4.5 Milieu

Provinciaal Milieubeleidsplan
In het milieubeleidsplan van de provincie Noord-Holland, dat voor de periode 2002-2006 is vastgesteld en in 2006 met 2 jaar is verlengd, is het provinciale beleid vastgelegd voor alle milieuthema’s. De prioriteiten van het milieubeleidplan zijn: bodemsanering, uitvoeren baggerprogramma’s, regie handhaving, duurzame energie en de PEHS.

In het provinciaal milieubeleidsplan is een hoofdstuk duurzame landbouw opgenomen. In dit hoofdstuk wordt onder andere de grote milieudruk van de bollenteelt beschreven en de gewenste toekomstige ontwikkeling naar een duurzame bollenteelt. Daarnaast wordt het belang van agrarisch beheer van natuur en landschap beschreven en zijn hiervoor toekomstdoelen vastgesteld.

4.6 EU markt- en prijsbeleid
Vanaf 2005 is het Europese landbouwbeleid drastisch veranderd. De wijzigingen in het beleid hebben directe gevolgen voor de veehouderij. De belangrijkste wijziging van het Europese

landbouwbeleid is de zogenaamde ontkoppeling. Het verkrijgen van Europese subsidie was tot recent in veel gevallen gekoppeld aan de productie. Vanaf 2006 is de subsidie in Nederland ontkoppeld van de werkelijke productie en is er sprake van directe inkomenssteun in de vorm van een bedrijfstoeslag. Voor het ontvangen van Europese steun moet de landbouwer voldoen aan een aantal randvoorwaarden. Deze randvoorwaarden bestaan uit beheerseisen van 18 Europese richtlijnen of verordeningen, aangevuld met vereisten om de landbouwgrond in goede landbouw- en milieuconditie te houden. Zo gelden er bijvoorbeeld eisen ten aanzien van behoud van de vogelstand, de bescherming van grond- en oppervlaktewater, de bescherming van het bodemmilieu en identificatie en registratie (I&R) van dieren.

Een ander element in de EU-afspraken is een systeem waarbij sprake is van afroming van inkomenssteun ten behoeve van plattelandsontwikkeling. Dit mechanisme wordt modulatie genoemd. Concreet houdt dit in dat op de inkomenssteun gekort wordt en dat de beschikbare gelden worden gebruikt voor plattelandsontwikkelingsprogramma's.

De hervorming van het Europees landbouwbeleid heeft invloed op de melkprijs. In het EU-landbouwakkoord is afgesproken dat de interventieprijzen voor boter en magere melkpoeder tot 2008 zullen dalen met 25 respectievelijk 15%. Ter compensatie van de prijsverlagingen is vanaf 2005 een systeem van vaste melkpremies ingevoerd, die uiteindelijk worden omgezet in bedrijfstoeslagen. Omdat de Nederlandse zuivelfabrieken de geleverde melk hoofdzakelijk verwerken tot producten met een hoge toegevoegde waarde, verwachten zuiveldeskundigen dat de daling van de interventieprijzen slechts gedeeltelijk doorwerken in de melkprijs die de melkveehouder ontvangt.

4.7 Mestbeleid

De Nederlandse overheid pakt sinds de jaren tachtig de mestproblematiek aan. Het gevoerde beleid heeft als doel om de belasting van het milieu door een teveel aan meststoffen terug te dringen. Milieurichtlijnen vanuit de EU spelen hierbij een steeds grotere rol. Bijvoorbeeld de Nitraatrichtlijn uit 1991 die als doel heeft de nitraatverontreiniging van grond- en oppervlaktewater uit agrarische bronnen terug te dringen tot 'aanvaardbare niveaus'. Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij vertaalt de Europese en Nederlandse milieurichtlijnen naar regels voor de Nederlandse landbouw. Het huidige mestbeleid omvat een groot aantal wetten, AMvB's en ministeriële regelingen.

Het Nederlandse mestbeleid is met name gebaseerd op een Europese richtlijn: de Nitraatrichtlijn (91/676/EEG). De belangrijkste onderdelen van het beleid in relatie tot de opengrondstuinbouw zijn:

- Gebruiksnormen voor de hoeveelheden stikstof en fosfaat uit dierlijke mest en kunstmest die toegepast mogen worden bij de teelt van gewassen;
- Gebruiksvoorschriften voor de manier waarop mest wordt toegepast en de perioden waarin dit gebeurt.

Het beleid in zijn huidige vorm geldt sinds 1 januari 2006. In oktober 2003 oordeelde het Europese Hof van Justitie dat het Nederlandse mestbeleid niet voldeed aan de eisen van de Europese regelgeving op het gebied van bemesting. Dat dwong Nederland tot het uitwerken van een nieuw mestbeleid, waarover in de zomer van 2004 een akkoord is bereikt met de Europese Commissie.
De belangrijkste wijziging is dat het stelsel van verliesnormen (MINAS) vanaf 1 januari 2006 is vervangen door een stelsel van gebruiksnormen. De gebruiksnormen stellen een maximum aan de hoeveelheid meststoffen die een agrariër mag gebruiken. Er zijn drie soorten gebruiksnormen:

- Voor de hoeveelheid dierlijke mest;
- Voor de totale stikstofbemesting (dierlijke mest én kunstmest);
- Voor de totale fosfaatbemesting (dierlijke mest én kunstmest).

Bijzondere aandacht is ervoor de gebruiksnorm voor dierlijke mest. Deze wordt uitgedrukt in kilogrammen stikstof per ha. De maximale norm is 170 kg per ha, in overeenstemming met de Europese Nitraatrichtlijn. Voor Nederland geldt voor graslandbedrijven (minimaal 70% grasland) een derogatie (afwijking) van deze norm (250 kg stikstof per ha).
Voor het berekenen van het totale gebruik van dierlijke mest gelden zogenaamde excretienormen. Hiermee wordt de stikstofproductie per dier per jaar bedoeld.

Bij continue bollenteelt kan de fosfaatbemesting niet los worden gezien van het op peil houden c.q. het verhogen van het organische stofgehalte en zal fosfaatruimte gereserveerd moeten worden voor organische mest. De gebruiksnorm voor fosfaat én kunstmest bedraagt voor bouwland in 2007 85 kg per ha.

De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is volgens de Meststoffenwet verplicht elke vier jaar een onafhankelijke evaluatie van het beleid uit te laten voeren. In 2007 heeft de Evaluatie Meststoffenwet 2007 (EMW 2007) plaatsgevonden. De resultaten zijn door de minister van LNV aan de Tweede Kamer gestuurd. In de evaluatie is gekeken naar hoe het mestbeleid heeft gewerkt en hoe de komende jaren de milieudoelen gehaald kunnen worden.

4.8 Gewasbeschermingsbeleid

Gewasbescherming
Kenmerkend voor de Nederlandse land- en tuinbouw zijn de intensieve teeltsystemen met een relatief hoog gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Het beleid van de overheid is gericht op het terugdringen van belasting van bodem, water en lucht. Bij de uitvoering van het toelatings- en milieubeleid sluit Nederland zoveel mogelijk aan bij de Europese regels. Daarnaast wordt een gezamenlijke inzet van betrokken partijen gevraagd op de volgende thema's:
- Het toepassen van geïntegreerde gewasbescherming;
- Het stimuleren van duurzaamheid ten aanzien van productieketens en consumptie;
- Het creëren van condities voor een duurzaam en effectief middelenpakket.

In 1991 werd het Meerjarenplan Gewasbescherming van kracht. Dit plan bevatte een taakstelling tot en met 2000. De uitvoering van het Meerjarenplan en van de daaropvolgende beleidsnota 'Zicht op gezonde teelt' maakten duidelijk dat de eerste milieuwinst relatief eenvoudig te boeken was, maar dat aanvullend milieuwinst steeds lastiger werd zonder de concurrentiepositie van bedrijven in het geding te brengen. In 2003 ondertekenden overheid en bedrijfsleven het Convenant Duurzame Gewasbescherming, ofwel het Afsprakenkader Gewasbeschermingsbeleid. Uitgangspunt was dat de verantwoordelijkheid voor het terugdringen van de milieubelasting bij de deelnemende partijen kwam te liggen. In het convenant is afgesproken om een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) op te stellen. Dit heeft geleid tot het per 1 januari 2005 van kracht worden van het *Besluit beginselen geïntegreerde gewasbescherming.* In dit besluit is een verplichting opgenomen tot het opstellen van een gewasbeschermingsplan. In het gewasbeschermingsplan geeft de teler aan welke strategie voor gewasbescherming zal worden gevolgd tijdens de gehele teeltcyclus, inclusief de eventuele behandeling van uitgangsmateriaal of geoogste producten. In een bijlage bij het Besluit zijn een aantal beginselen van geïntegreerde gewasbescherming vastgelegd.

5 . HET ECONOMISCH BELANG EN DE DYNAMIEK VAN DE AGRARISCHE SECTOR VAN GEMEENTE BERGEN (RABOBANK NEDERLAND)

Dit hoofdstuk omvat een volledig onderzoek van Rabobank Nederland naar het economische belang en de dynamiek van de agrarische sector in de gemeente Bergen. Het is opgesteld ten behoeve van dit agrarisch structuuronderzoek. Het doel van het Rabobank onderzoek is deze agrarische structuurvisie met (ruimtelijke) economische aspecten te funderen. Hierbij is gebruik gemaakt van ondermeer CBS/LEI-gegevens en LISA, en relevante onderzoeksrapporten. Er zijn ook informatieve gesprekken gevoerd met een aantal agrarische ondernemers van gemeente Bergen en agrarische specialisten van Rabobank Kennemerland Noord.

Er moet rekening mee worden gehouden, dat de kwantitatieve gegevens van het CBS/LEI[2] kunnen afwijken van de onderzoeksresultaten zoals eerder in dit rapport gepresenteerd. Een verklaring hiervoor is, dat het onderzoek door Rabobank zich toespitst op de ontwikkeling van de agrarische bedrijven/sector in de periode 2001-2006/2007, terwijl dit agrarisch structuuronderzoek een totale inventarisatie is van de huidige (2008) stand van de agrarische bedrijven van de gemeente Bergen. Bovendien wordt in het onderzoek door Rabobank de ontwikkeling van de agrarische sector van Bergen in een nationaal en internationaal perspectief geplaatst om de dynamiek van de agrarische sector met name de bloembollenteelt en de melkveehouderij inzichtelijk te maken.

5.1 Ruimtegebruik agrarische sector Bergen

De gemeente Bergen is ten opzichte van Nederland relatief rijk aan bos en natuur. De agrarische sector is, naast bos en natuur, de belangrijkste gebruiker van de ruimte.
Beide nemen elk 43,5% van de totale oppervlakte van de gemeente in beslag (zie figuur 16). Vergeleken met Nederland (circa 68%) en provincie Noord-Holland (circa 61 %) neemt de agrarische sector van Bergen relatief gezien echter aanmerkelijk minder ruimte in beslag. Daartegenover verschilt gemeente Bergen ten opzichte van provincie Noord-Holland (6%) en Nederland met (14%) een omvangrijker bos- en natuurgebied.

Figuur 16: Ruimtegebruik van gemeente Bergen

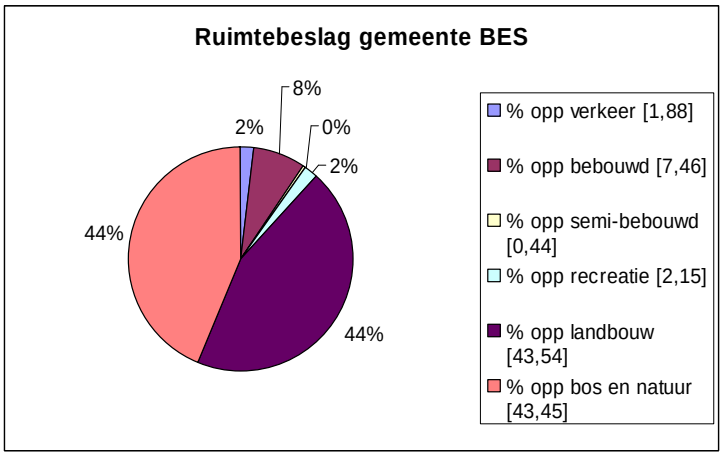

Bron: CBS bodemstatistieken 2003, bewerkt door KEO/Raboank

Een fraai en verzorgd buitengebied is van vitaal belang voor een succes van de recreatieve en toeristische bedrijvigheden van gemeente Bergen. Ruimtelijk gezien bepalen de agrarische

[2] Er is conform de onderzoeksopdracht uitgegaan van bestaande gegevens die openbaar zijn. Bovendien is maar een beperkt aantal CBS-meitellinggegevens van de agrarische sector van Bergen beschikbaar.

activiteit in samenhang met bos en natuur het karakter en de kwaliteit van het buitengebied van Bergen. Deze functie is van hoge importantie voor de leefbaarheid en voor de “rest” van de economie van de gemeente. Bergen is immers een populaire recreatieve en toeristische bestemming vooral vanwege de aanwezigheid van aantrekkelijke stranden en badplaatsen langs de Noordzee. Daarbij kan de agrarische sector, behalve landschappelijk, ook bijdragen aan een versterking van de recreatieve en toeristische sector van Bergen in de vorm van onder meer agrotoerisme[3].

Driekwart van het cultuurreaal bestaat uit grasland en bloembollenteelt. Het totaal areaal cultuurgrond van gemeente Bergen bedraagt circa 3.13.00 ha. Hiervan is circa 66% (circa 2.08.50 ha) grasland, 14% (circa 430 ha) akkerbouw en 19% (circa 596 ha) bloembollenteelt (zie figuur 2). De overige cultuurgrond heeft betrekking op glastuinbouw (circa 7 ha) en overige tuinbouw (circa 12 ha).
Het areaal van gemeente Bergen is ten opzichte van het totaal areaal van Nederland echter heel beperkt: bijna 0,2% van het totale graslandareaal en circa 3,5% van het totaal (permanent) bollenareaal.

Figuur 17: Grondgebruik cultuurareaal gemeente Bergen

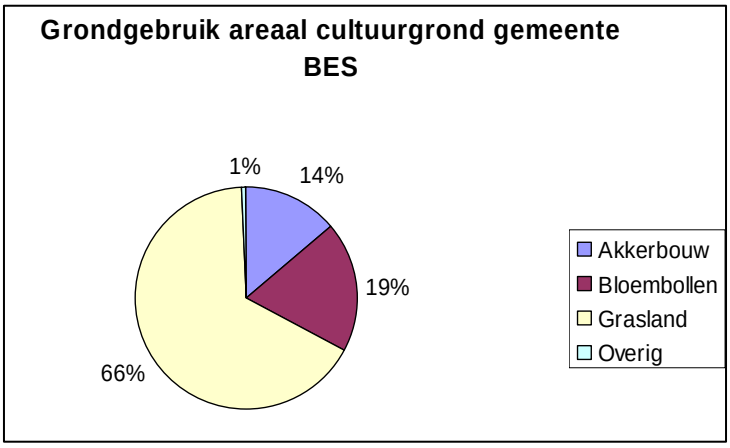

Bron: CBS-meitelling 2007, bewerkt door KEO/Rabobank

5.1.2 Ruimtelijke ordeningsbeleid

Het rijk heeft specifiek beleid voor structuurversterking van onder andere de bloembollenteelt en rundveehouderij. De provincie voert de regie bij de uitwerking en uitvoering van dit beleid. De hoofdlijnen voor het ruimtelijk beleid voor de niet-grondgebonden en kapitaalsintensieve agrarische sectoren, waaronder glastuinbouw, boomkwekerij en bloembollenteelt, ligt verankerd in de Nota Ruimte (VROM). Dit beleid stuurt aan op een concentratie van deze tuinbouwactiviteiten in zogeheten 5 greenports en 10 landbouwontwikkelingsgebieden (waaronder Kennemerland). Het doel is, enerzijds de bedrijfsontwikkeling van een economisch vitale agrarische sector te bevorderen en anderzijds ruimte scheppen voor andere functies (woningbouw, recreatie en waterberging) door onder meer verbetering van de infrastructuur, schaalvergroting, verplaatsing van bedrijven naar ander gebieden. Verkaveling is daarin als enige inrichtingsfactor voor landbouw expliciet[4] in het rijksbeleid nader uitgewerkt. Voor grondgebonden landbouw, waaronder bollenteelt en rundveehouderij, is het doel een verbetering van de ruimtelijke structuur van de bedrijven door vergroting van de landbouwkavels met ten

[3] In ons land bestaat deze vooral uit minicampings bij de boer, terwijl in andere Europese landen deze veel meer hoogwaardige logeermogelijkheden worden aangeboden en professioneler zijn opgezet. In 2007 boden circa bedrijven deze vorm van recreatie.
[4] Naast de lopende, klassieke landinrichtingsprojecten gaat het in de periode 2007-2013 om een in te richten areaal van 129.000 ha. Het budget is begroot op €160 miljoen. Het rijk heeft toegezegd maximaal €40 miljoen voor verbetering van de verkaveling uit te trekken als de provincies hetzelfde bedrag op tafel zetten.

minste 10% t.o.v. de uitgangssituatie in het plangebied en een verbetering van de betreffende landbouwkavels.

Het rijk heeft drie gebieden aangewezen als landbouwontwikkelingsgebieden voor de bollenteelt, namelijk Kennemerland, het Noordelijk Zandgebied en de Hollandse Bloementuin. Buiten deze gebieden wordt volgens het beleid nieuwe bedrijfsvestiging van bollenteelt niet toegestaan.
Kennemerland (waaronder Bergen) is aangewezen als een landbouwontwikkelingsgebied voor de bollenteelt. Volgens de Nota Ruimte moet in een landbouwontwikkelingsgebied voor de permanente bloembollenteelt nieuwe ruimte worden gevonden. Deze teelt, traditioneel geconcentreerd op de zogenoemde geestgronden in West-Nederland, is namelijk intensief en milieubelastend.

Dit beleid is van cruciaal belang voor behoud en ontwikkeling van de bloembollenteelt in gemeente Bergen, omdat geschikte bollenland zeer beperkt is. Schaalvergroting van de bedrijven is voor de bedrijfsontwikkeling, het behoud van de internationale concurrentpositie en een verlaging van de milieudruk, noodzakelijk. De zogeheten reizende bollenkraam biedt wel ruimte voor uitbreiding van de productie maar het is geen efficiënte oplossing. Bollenteelt vraagt immers specifieke vakmanschap van de teler. Het kunnen kopen van “buurmansgrond” gebeurt eenmaal, terwijl het omzanden van geschikt grasland binnen de gemeente Bergen op beleidsrestricties loopt.

5.2 Het economisch belang van de agrarische sector Bergen

5.2.1 Vestigingen en banen

Het aandeel van vestigingen en banen (volgens het LISA-vestigingenregister) in de landbouw bedraagt respectievelijk circa 6% en 5% van het totaal (zie tabel 35). De agrarische sector is in vergelijking met andere sectoren niet de grootste werkgever van gemeente Bergen, maar vergeleken met Nederland zijn er in gemeente Bergen 40% meer banen in de land en tuinbouw.

Tabel 35: Vestigingen en banen gemeente Bergen (2006)

	Vestigingen aantal	Banen Aantal	Vestigingen %	Banen %
1. Handel & Reparatie	500	1.677	19,2	17,9
2. Zakelijke dienstverlening	637	1.068	24,5	11,4
3. Horeca	238	1.578	9,2	16,9
4. Gezondheids- & Welzijnszorg	180	1.527	6,9	16,3
5. Bouwnijverheid	263	771	10,1	8,2
6. Overig	273	688	10,4	7,4
7. Landbouw (& Bosbouw)	159	462	6,1	4,9
8. Onderwijs	72	636	2,8	6,8
9. Financiële instellingen	106	361	4,1	3,9
10. Industrie	104	257	4	2,7
11. Vervoer, Opslag & Communicatie	62	290	2,4	3,1
12. Openbaar bestuur & Overheid	5	49	0,2	0,5
Totaal	2.599	9.364	100	100

Bron: LISA-Landelijk infoSysteem Arbeidsplaatsen

Zowel het totaal aantal vestigingen als banen van gemeente Bergen zijn in de periode 2001-2006 licht gegroeid (beide gemiddeld met circa 1% per jaar). Daarbij neemt het aantal vestigingen en banen van de agrarische sector evenals in de horeca, de financiële sector, het onderwijs en de zakelijke dienstverlening voortdurend af, terwijl die van de handel & reparatie

en de bouwnijverheid juist zijn gegroeid. In de horeca neemt het aantal vestigingen af, terwijl het aantal banen juist is toegenomen.

5.2.2 Structuurkenmerken en toegevoegde waarde agrarische sector Bergen

De agrarische sector[5] van Bergen telt 125 agrarische bedrijven (CBS-meitelling, 2007) waarvan circa 112 (circa 90%) hoofdberoepsbedrijven[6] en de rest (circa 10%) nevenberoepsbedrijven zijn[7]. Indien wordt uitgegaan van de norm voor de economische bedrijfsomvang, de "Nederlandse grootte-eenheid" (nge)[8], hebben circa 37% van de agrarische bedrijven van gemeente Bergen een voldoende omvang (>70 nge).

Tweederde van de agrarische bedrijven van gemeente Bergen zijn bloembollen- (28%) en melkveebedrijven[9] (38%). Daarmee zijn deze twee sectoren de belangrijkste agrarische sectoren in de gemeente Bergen. Samen exploiteren zij ruim 85% van het cultuurareaal van gemeente Bergen. De overige een derde van de agrarische bedrijven zijn glastuinbouw-, akkerbouw- en sierteeltbedrijven. Aangezien Bergen relatief veel bos en natuur, en toerisme en recreatie kent, liggen hier verdere kansen voor de zogenaamde verbrede landbouw[10].

In de periode 2001 tot 2007 is het aantal agrarische bedrijven van de gemeente Bergen met gemiddeld 3% per jaar gedaald. Daarmee daalt het aantal agrarische bedrijven minder hard dan landelijk gezien (4% tot 5%).
Figuur 18 geeft de ontwikkeling van het aantal agrarische bedrijven in de periode 2001-2006 weer.

Figuur 18: Ontwikkeling van het aantal bedrijven van gemeente Bergen

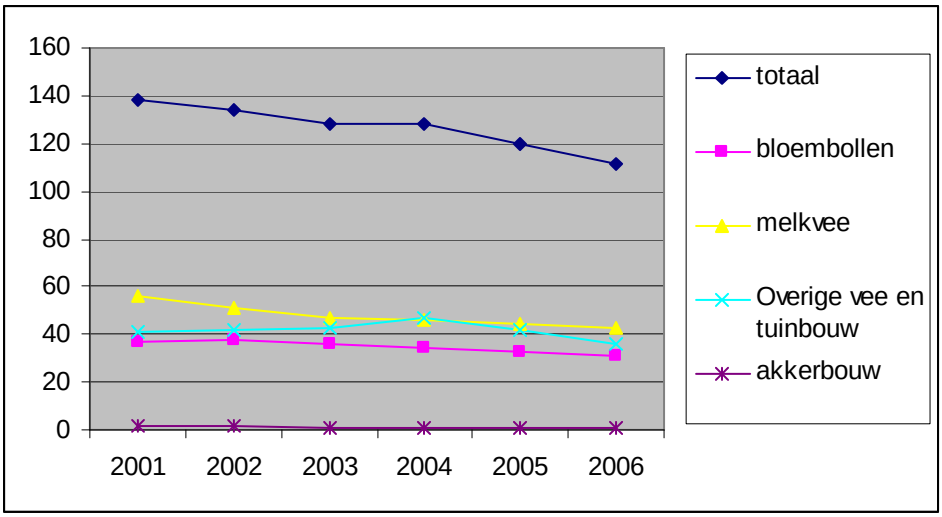

Bron: CBS-meitelling, 2007 bewerkt door KEO/Rabobank

[5] Ten opzichte van Nederland is de agrarische sector klein. Het totale cultuurareaal bedraagt bijna 2 miljoen ha en er zijn 79.435 bedrijven waarvan 87% hoofdberoepbedrijven en 13% nevenberoepbedrijven (2007).
[6] Een hoofdberoepbedrijf is een bedrijf waarvan het bedrijfshoofd het grootste deel van zijn dagtaak aan het agrarisch bedrijf besteedt. Bij een nevenberoepbedrijf oefent de bedrijfshoofd twee of meer beroepen uit en daarbij minder dan de helft van zijn dagtaak aan het agrarisch bedrijf besteedt.
[7] In het vervolg van deze nota wordt deze categorie bedrijven buiten beschouwing worden gelaten, omdat zij niet tot de harde kern van de sector worden gerekend.
[8] Dit is een norm waarmee de economische omvang van een agrarische activiteit wordt uitgedrukt:. 1 nge = € 1.420 aan bruto-standaardsaldo (totale opbrengsten – totale kosten (exclusief de directe kosten).
[9] Volgens de meitelling 2007 waren er 3.945 rundvee waarvan 1.981 melkkoeien, 4.650 schapen, 1.050 geiten en 620 paarden.
[10] Dit zijn agrarische bedrijven die naast inkomsten uit de normale landbouwproductie ook ander andere verdiensten hebben, zoals mini-camping, zorgboerderij, stalling, zuivelboerderij. kinderopvang en huisverkoop.

Net als in andere sectoren van de Nederlandse economie en samenleving, vergrijzen de agrarische ondernemers (bedrijfshoofden) in de gemeente Bergen. Het relatieve aantal (63%) ondernemers die ouder zijn dan 55 jaar neemt toe (zie figuur 19). Dit aandeel is hoger dan het landelijk cijfer (55% is ouder dan 50 jaar). Bovendien is het percentage oudere ondernemers van de kleine bedrijven hoger dan dat van de grotere bedrijven.

Figuur 19: Leeftijdsopbouw agrarische ondernemers gemeente Bergen in %

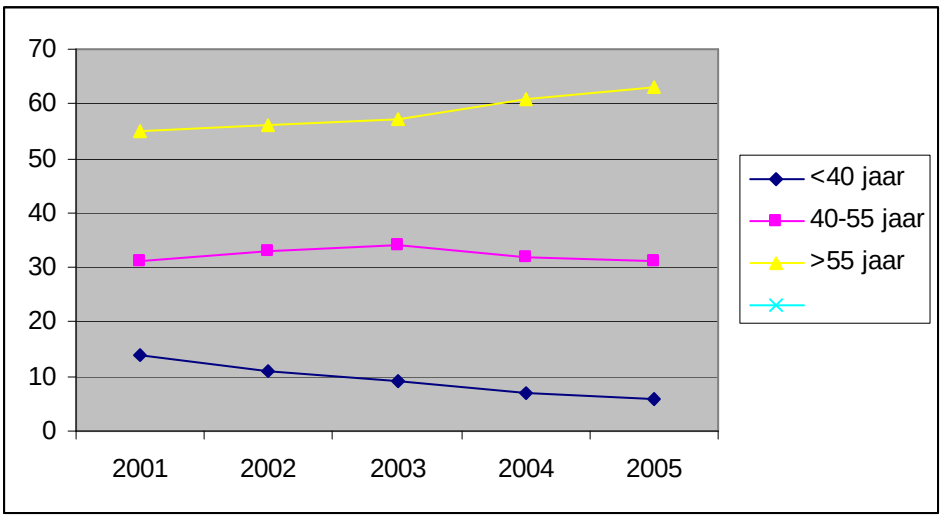

Bron: CBS, bewerkt door KEO/Rabobank

De omvang van de agrarische sector van gemeente Bergen is ten opzichte van de totale land- en tuinbouw van Nederland weliswaar gering, maar nationaal gezien maakt het deel uit van een internationaal vooraanstaand agrocomplex. Nederland is namelijk, wereldrijk gezien, de grootste exporteur van bloembollen en zuivelproducten van de wereld. De ontwikkeling en het perspectief van de twee grootste agrarische sectoren van Bergen zijn sterk hiervan afhankelijk (zie hoofdstuk 3 en 4).

De totale economische omvang van de agrarische sector van gemeente Bergen bedroeg in 2005 14.237 nge. Dit is gemiddeld circa 116 nge per bedrijf (Nederland: 100 nge)[11]. De totale netto toegevoegde waarde van de sector bedraagt op basis van deze norm bij benadering ruim € 20 miljoen. Gemiddeld is dit circa € 165.000 per bedrijf.

5.3 Bloembollenteelt

5.3.1 Nederland

Nederland telt 960 (2007) gespecialiseerde bloembollen[12] bedrijven die driekwart van het totaal bloembollenareaal (23.660 ha) in planten. Van de totale Nederlandse bloembollenproductie gaat een kwart naar de broeierijen (bolbloementeelt). De tulp is, naast de roos, verreweg het belangrijkste sierteeltproduct van ons land. In de afgelopen 5 jaar stijgt het areaal bloembollen (gemiddeld 0,1% per jaar), terwijl het aantal bedrijven afneemt (3,5% per jaar). Er vindt voortdurend schaalvergroting van de bedrijven plaats (0,6% per jaar). De gemiddelde bedrijfsomvang bedroeg 17,8 ha oftewel circa 280 nge.

De bruto productiewaarde van de bloembollenteelt steeg in 2006 met 5% tot € 585 miljoen. Daarmee kwam er een einde aan de malaise in de periode van 2003-2005. De vooruitzichten

[11] Gemeente Bergen heeft ten opzichte van Nederland grotere bloembollen bedrijven en kleinere melkveebedrijven. Bovendien zijn bloembollenbedrijven in omvang (in nge's) gemiddeld 2,8 keer groter dan melkveebedrijven.
[12] Er zijn 2.050 bedrijven met bloembollen.

van de bedrijfsresultaten en inkomen op bloembollenbedrijven van de hele sector ziet er volgens LEI-ramingen ook in 2007 gunstig uit (zie tabel 36).

Tabel 36: Bedrijfsresultaten en inkomen op bloembollenbedrijven

	2005	2006	2007
Opbrengsten-kostenverhoudingen (%)	90	99	99-103
Gezinsinkomen uit bedrijf (€ 1.000)	26	93	90-110

Bron: Lei-informatienet

Ongeveer 55% van het mondiale areaal bloembollen ligt in ons land en circa 75% van de productie wordt geëxporteerd. Het gunstige klimaat, de goede bodemkwaliteit en het aanwezige specifieke vakmanschap zorgen voor een beduidend hoger opbrengstniveau dan elders in de wereld. De waarde van de Nederlandse export van bloembollen bedroeg in 2006 bijna € 635 miljoen (6,6 miljard bollen). Een groei van 4% ten opzichte van 2005. Hiermee is Nederland de grootste bloembollenproducent en exporteur van de wereld. De concurrentie van het buitenland (Chili, Nieuw-Zeeland, Brazilië, China en Israël) is in opkomst maar is nog marginaal.

De Nederlandse bloembollensector heeft door de dominante positie op de wereldmarkt niet veel mogelijkheden om haar marktaandeel/export nog drastisch te vergroten. De totale wereldvraag naar bollen groeit immers langzaam (afhankelijk van welvaartsontwikkeling). Meer marktkennis, verbetering van de productkwaliteit en gerichte marketing worden gezien als noodzakelijke inspanningen om de concurrentie voor te kunnen blijven. Een nieuwe ontwikkeling voor de bloembollensector lijkt de teelt van bloembollen als grondstof voor medicijnen (galanthamine tegen de ziekte van Alzheimer). Een samenwerkingsverband werkt aan de bulkproductie en verwerking van de gewenste inhoudstoffen. Of dit een nieuwe markt is voor de bollenteelt is nog een open vraag.

Het perspectief van de bloembollenkwekers wordt in het algemeen als een gematigd positief aangemerkt. De bloembollensector wordt meer dan andere tuinbouwbranches beïnvloed door de ontwikkeling van de wereldeconomie en opkomst van buitenlandse productiegebieden. Om haar vooraanstaande wereldmarktpositie te kunnen behouden is verdere schaalvergroting van de bedrijven en een intensieve samenwerking tussen ondernemingen van het bollencomplex belangrijk. Kleinere bloembollenbedrijven zullen zich daarom meer moeten toeleggen op niche producten/markten.

5.3.2 Bergen

De bloembollenteelt van gemeente Bergen maakt deel uit van de bollenteelt in de provincies Noord en Zuid Holland. Het bollencomplex omvat een areaal van bijna 600 ha en 31 bedrijven (2006). Dit komt neer op gemiddeld ruim 19 ha per bedrijf (landelijk circa 11 ha). Een onbekend aantal bedrijven huurt bollengrond tot ver buiten de gemeente, terwijl sommige bedrijven buiten de gemeente grond hebben aangekocht of een bedrijf overgenomen. Minder grond bij huis (huiskavel) levert behalve extra arbeidstijd en kosten, meer kans op lagere kwaliteit. De bloembollenkweker kan immers niet aldoor aanwezig zijn op de huurgronden. Bovendien vraagt bollen kweken specifieke vakmanschap. Het areaal bloembollen van Bergen is in de afgelopen periode toegenomen. De tulp is de belangrijkste drager van de groei (zie figuur 20).

Figuur 20: Oppervlakte bloembollenteelt in gemeente Bergen (in ha)

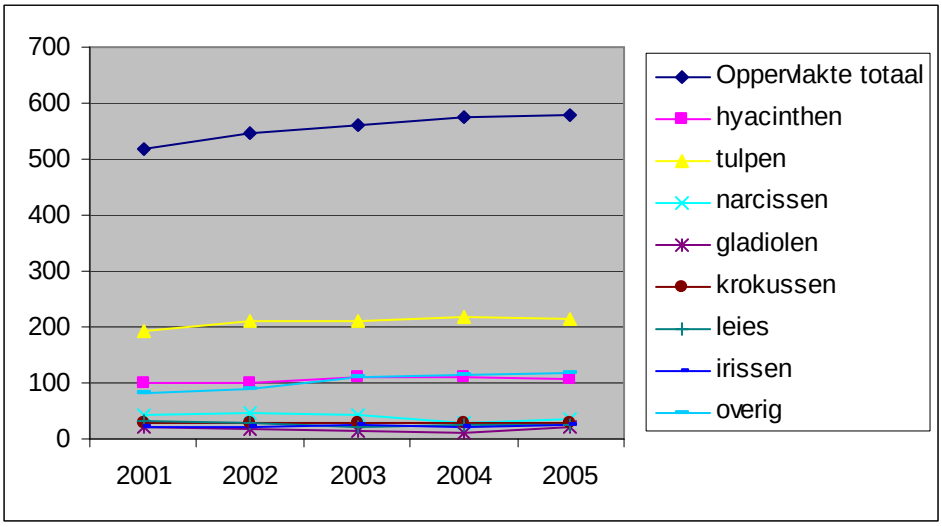

Bron: CBS-meitelling 2005, bewerkt door KEO/Rabobank

5.4 Melkveehouderij

5.4.1 Nederland

Nederland telt 21.310 bedrijven met melkvee, waarvan 18.760 gespecialiseerde melkveebedrijven, met ruim 1,4 miljoen melkkoeien die samen 11 miljard kg melk produceren. De totale voederoppervlakte is ruim 1,2 miljoen ha (60% van de totale cultuurgronden).
Van de totale melkproductie wordt tweederde in de vorm van tot kaas, boter en andere zuivelproducten geëxporteerd. De totale exportwaarde van zuivelproducten bedraagt € 4,5 miljard, terwijl de invoer € 2,5 miljard bedraagt. Dit levert een handelsbalanssaldo op van circa € 2 miljard. Met deze exportprestatie is Nederland dan ook een van de grootste zuivelexporteur van de wereld waaronder van kaas.

De economische bedrijfsomvang is gemiddeld 100 nge. Het gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf bedraagt 71 dieren die samen 570 ton melk per jaar (2007) produceren[13]. Vanaf 2000 daalt het aantal melkveebedrijven jaarlijkse met 5% (jaren negentig 3,8%). Door de schaalvergroting neemt het aantal koeien per bedrijf geleidelijk toe van 43 in 1990 tot bijna 72 in 2007. Daarnaast neemt ook de melkproductie per koe jaarlijks toe. Evenals bij de bloembollen is de schaalvergroting in de melkveehouderij een basisvoorwaarde om de internationale concurrentie buiten de deur te houden.

Vanaf 2001 is de melkprijs, mede door de liberalisering van het EU-zuivelbeleid, voordurend gedaald. Sinds september 2007 is echter sprake van een forse prijsstijging door de grote vraag van melkpoeder en boter van onder meer China tegenover een beperkt wereldaanbod. De bedrijfsresultaten van de melkveebedrijven is in 2007 t.o.v. 2006 sterk verbetert (zie tabel 36).

[13] Naast de gangbare zijn er biologische melkveebedrijven. De biologische melkveehouderij is ten opzichte van de gangbare melkveehouderij minder intensief. De gemiddelde oppervlakte is 15% groter en er zijn 18% minder melkkoeien per bedrijf. Het melkquotum per bedrijf is tweederde van dat van een gangbare melkveebedrijf. Er waren in 2005 (CBS) 600 biologische graasdierbedrijven waarvan naar schatting ongeveer de helft melkveebedrijven zijn. Door de groeiende vraag en een hogere prijs voor biologische melk ontwikkelt de biologische melkveehouderij zich sinds 2006 gunstig.

Tabel 36: Bedrijfsresultaten en inkomen op melkveebedrijven

	2005	2006	2007
Opbrengsten-kostenverhoudingen (%)	84	76	90
Gezinsinkomen uit bedrijf (€1.000)	62	52	84

Bron: LEI-informatienet

Door de liberalisatie van het Europees zuivelbeleid zal de druk voor verdere schaalvergroting van de bedrijven om een kostprijsverlaging te kunnen realiseren blijven. Op de lange termijn is een productieomvang 700.000-800.000 kg nodig voor een economisch levensvatbaar bedrijf. Schaalvergroting om kostprijsverlaging te realiseren is gewenst om te kunnen blijven concurreren met het buitenland. De beperkte beschikbaarheid van grond (en hoge grondprijzen) en melkquotum[14], evenals dynamische wet- en regelgeving, vormen obstakels voor de bedrijfsontwikkeling. Bovendien blijkt dat, landelijk gezien, mede door de schaalvergroting van bedrijven de verkaveling in de afgelopen jaren is verslechterd. Zo is tussen 1993-2004 het percentage bedrijven met meer dan vijf kavels gestegen van 25% tot 37%. Slechts vier op de tien bedrijven hebben meer dan 60% van de grond bij huis. Meer grond bij huis levert behalve besparing op arbeidstijd en kosten, meer mogelijkheden om het melkvee te weiden.
De verwachting is dat de mondiale vraag (onder meer van China) naar zuivelproducten in de komende periode zal blijven groeien (2%-3% per jaar), terwijl het aanbod achter blijft. Het perspectief van de sector wordt, gezien bovengenoemde obstakels voor productie-uitbreiding, als gematigd positief aangemerkt.

5.4.2 Bergen

Volgens de CBS-meitelling (2007) telde gemeente Bergen circa 2.000 melkkoeien en 40 melkveebedrijven. De gemiddelde productieomvang van de melkveebedrijven van gemeente Bergen bedraagt naar schatting 70-75 nge (400.000-450.000 kg melk per jaar, 50-55 melkkoeien). Ten opzichte van de landelijke gemiddelde bedrijfsomvang zijn de melkveebedrijven van gemeente bergen circa 20-25% kleiner.

Om mee te groeien met de markt zal de schaal van de melkveehouderijbedrijven van gemeente Bergen in de komende jaren flink moeten worden uitgebreid. Dit kan door aankoop van bestaande grond en melkquotum (buurmansgrond) maar deze optie kan niemand afdwingen. Verdere intensivering (meer koeien per ha) stuit echter op een EU-landbouwbeleid, dat aanstuurt op een extensivering (minder koeien per ha) van de veehouderij. Bovendien is in het gebied veel natuur en landschap aanwezig. Andere opties zijn een omschakeling naar biologische melkveehouderij en verbrede landbouw. Daarnaast kan adequate natuur- en landschapsbeheer zorgen voor additionele inkomsten voor de bedrijven. Schaalvergroting van de melkveebedrijven in de gemeente Bergen is dus niet vanzelfsprekend vanwege vele productiebeperkende factoren. Er is visie en beleid nodig om meer ruimte te scheppen voor de agrarische sector.

[14] In de jaren 90 was er een grote uitstroom van (vrijgekomen) melkquotum uit Noord Kennemerland waardoor schaalvergroting moeilijk is. De achtergrond van de uitstroom van melkquotum was, dat wisselbouw in dit gebied niet is toegestaan (vanwege het gevoerde consolideringbeleid, uitgewerkt in bestemmingsplannen van bepaalde gemeentes. Het is daardoor niet mogelijk de relatief lage inkomens op de (kleine) melkveebedrijven aan te vullen met verhuur van grond aan bloembollentelers.

5.5 Conclusies en aanbevelingen

1. Het economisch belang van de agrarische sector van gemeente Bergen, in het bijzonder de bloembollenteelt en de melkveehouderij, is samengevat:
   - Voor de lokale economie: bijdrage aan de werkgelegenheid en het inkomen, versterking van de recreatieve en toeristische sector, en beheer en onderhoud van het landschap in het buitengebied inclusief bos en natuur.
   -Voor de nationale economie: bijdrage aan het positief saldo van de handelsbalans, bijdrage aan de vooraanstaande internationale positie van Nederland.

2. Bergen is bij uitstek een populaire recreatieve en toeristische bestemming vooral vanwege de aanwezigheid van aantrekkelijke stranden en badplaatsen langs de Noordzee. De marktpotentie voor de recreatie en toerisme is echter groter, omdat 87% van de Nederlanders in stedelijke gebieden wonen en behoefte hebben om te recreëren.
   De recreatieve en toeristische potentie van Bergen kan worden versterkt door: samenwerking (agrarisch en recreatieve en toeristische bedrijfsleven en de overheid), heldere visie en lokaal ondernemerschap.

3. De agrarische sector zorgt/betaalt met een zekere vanzelfsprekendheid voor het beheer[15] en onderhoud van een fraai en gevarieerd landschap (bloemen en koeien in het landschap). Deze functie kan worden versterkt door agrarische natuur- en landschapsbeheer.

4. Bloembollenteelt is uniek en ons land heeft circa 70% de internationale handel in bloembollen in handen. Deze positie is te danken aan de aanwezigheid van de schaarse geestgronden die onder meer in gemeente Bergen en omstreken voorkomen en specifiek vakmanschap. In de melkveehouderij is Nederland ook de grootste of één van de grootste exporteur van zuivelproducten. Het Rijk onderschrijft het nationaal belang van een aantal agrarische sectoren waaronder de bloembollenteelt en de rundveehouderij. Zij heeft daarvoor ook specifiek ruimtelijk beleid ontwikkeld (vastgelegd in de Nota Ruimte). Het doel van dit beleid is, enerzijds de bedrijfsontwikkeling van een economisch vitale agrarische sector te bevorderen, en anderzijds ruimte te scheppen voor andere functies (woningbouw, recreatie en waterberging). Kennemerland is een van de aangewezen gebieden voor versterking van de structuur voor de bloembollenteelt.
   Uitvoeren van dit beleid zal de voortdurende druk op de bedrijven verlichten en zodoende bijdragen aan een versterking van de opkomende internationale concurrentie.

5. Ruimte voor schaalvergroting is noodzakelijk om het inkomen van de bedrijven op peil te kunnen houden en de internationale concurrentie voor te blijven. Bovendien is specifiek voor de hyacintteelt in verband met wisselteelt (1:5) extra grond nodig. Naast bedrijfsvergroting door aankoop of huur van gronden, kan de productiecapaciteit van het huidige areaal bollen efficiënter worden benut. Dit vereist echter creativiteit en flexibiliteit van het grondbeleid/vergunningenbeleid. Opties zijn onder meer: het toestaan van maïsteelt op het eigenbedrijf, het toekennen van bouwblokken, het toestaan van kampeerterreinen, het omzanden van grasland voor bloembollenteelt en agrarische natuurbeheer op eigen grond. Verkaveling van gronden (expliciet Rijksbeleid) draagt bij aan een optimale bedrijfsinrichting en –omvang, terwijl verbetering van de watervoorziening bijdraagt aan een verbetering van de productiecapaciteit.

[15] Agrarisch landschap- en natuurbeheer blijken voor de overheid een veel goedkopere investering te zijn dan eigenbeheer (Boers en Luijt,2005).

6. VISIE OP DE AGRARISCHE SECTOR IN BERGEN

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt mede op basis van de resultaten van de enquête een nadere visie gegeven op de landbouwontwikkeling in Bergen. Allereerst wordt een globaal beeld geschetst van de inkomensontwikkelingen in de landbouw in het algemeen. Vervolgens wordt specifiek voor het onderzoeksgebied een analyse gegeven.

6.2 Inkomensontwikkeling

Meer en meer staan de inkomens in de land- en tuinbouw onder druk. Enerzijds zal het Europees markt- en prijsbeleid (*Agenda 2000*) leiden tot verdere prijsverlagingen. Anderzijds stijgen de kosten door de toegenomen wet- en regelgeving op het terrein van milieu, dierenwelzijn en product- en productiekwaliteit.

In het algemeen houdt de ontwikkeling van de afzetprijzen in de land- en tuinbouw geen gelijke tred met de kostenstijgingen. De kosten voor goederen, diensten en investeringen in de land- en tuinbouw zijn in de periode 1995 – 2003 met ongeveer 20% gestegen (bron: Centraal Bureau voor de Statistiek).

Tabel 37 geeft inzicht in de landelijke inkomensontwikkeling van de voor de Bergen belangrijkste productietakken, de melkveehouderij en de bloembollenteelt. Vooral het gezinsinkomen van de bloembollenbedrijven maakt in 2006 een positieve ontwikkeling door ten opzichte van 2005.

Voor 2007 is de verwachting in de bloembollenteelt dat het inkomen aanmerkelijk lager is. Voor 2007 waren de verdiensten in de lelies slecht en in de broeierij matig. De verdiensten in de tulpen en hyacinten waren in 2007 licht positief.

Voor de melkveehouderij wordt de inkomensverwachting voor 2007 positief geschetst.

Tabel 37: Gemiddeld gezinsinkomen in Nederland uit het bedrijf in euro's

Jaar	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Melkveehouderij	51.300	42.700	34.800	44.300	61.900	53.700
Bloembollen	114.300	29.500	18.800	21.600	28.900	45.000 – 55.000

Bron: Landbouw Economisch Instituut (LEI) * raming

In onderstaande tabel is de rentabiliteit weergegeven. De rentabiliteit is een belangrijke maatstaf voor beslissingscalculaties op de lange termijn. De rentabiliteit is in de bloembollensector hoger dan in de melkveehouderijsector.

Tabel 38: Rentabiliteit (opbrengst per 100 euro kosten)

Jaar	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Melkveehouderij	89	79	73	72	84	76
Bloembollen	106	91	89	87	90	92 -96

Bron: Landbouw Economisch Instituut (LEI) * raming

6.3 Analyse van de structuur van de agrarische sector

Het onderzoeksgebied Bergen is een zeer gevarieerd gebied met aan de westkant de duinen, het dorp Bergen in het centrum en bossen in de directe omgeving. Bijna een derde van de onderzochte bedrijven heeft als hoofdtak de melkveehouderij. Ook bedrijven met de hoofdtak overig en bollenteeltbedrijven maken met respectievelijk 17% en 15% een groot aandeel uit van de onderzochte bedrijven. Het grootste deel van de ondervraagde bedrijven in de gemeente Bergen is een hoofdberoepsbedrijf. Daarnaast is een grote onderzochte groep die het bedrijf reeds beëindigd heeft en/of enkel gronden in particulier bezit heeft die worden verhuurd. Deze groep is opmerkelijk groot en kan de ontwikkeling van agrarische bedrijven belemmeren. Het aantal bedrijven in Bergen is in de afgelopen tien jaar met ruim 30% afgenomen. Dit is iets minder dan de afname van het aantal agrarische bedrijven in heel Nederland (32%). Met 23,4 ha per bedrijf ligt het gemiddelde bedrijfsoppervlak van de agrarische bedrijven in de gemeente Bergen een stuk hoger dan de gemiddelde oppervlakte per bedrijf in heel Nederland. In de afgelopen jaren is in Bergen een sterke schaalvergroting van bollenteeltbedrijven. De gemiddelde schaalvergroting van deze sector ligt in Bergen hoger dan in de rest van Nederland; er is dus sprake van een erg positieve ontwikkeling van deze sector in de gemeente Bergen. De situatie van de melkveehouderijsector is minder positief; de gemiddelde schaalvergroting is een stuk lager dan in de rest van Nederland. Een oorzaak hiervoor is het omzanden van grasland naar bollengronden.

De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van zowel de melkveehouderij als de bollenteelt is erg gevarieerd. Zo heeft een kwart van de bedrijven een groter oppervlak dan 40 ha, terwijl ook een kwart van de bedrijven minder dan 5 ha in eigendom en/of gebruik heeft. Wel omvat deze laatste categorie voornamelijk particulieren met grond, hobbybedrijven en een paar volle grond tuinbouwbedrijven. Het gemiddelde bedrijfsoppervlak is in de gemeente Bergen onder de melkveehouderijbedrijven (gemiddeld 42 ha per bedrijf) en de bollenteeltbedrijven (gemiddeld 41 ha per bedrijf) het grootst. De gemiddelde bedrijfsgrootte van de twee sectoren ligt daarmee ver boven het landelijke gemiddelde. De verhouding tussen eigendom en pacht in de gemeente Bergen is een normaal beeld voor de agrarische sector.

Binnen de gemeente Bergen is op 62% van de hoofdberoepsbedrijven, het 1^{e} bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar. Van deze bedrijfshoofden geeft 65% aan dat er geen opvolger is of dat opvolging nog onbekend is. Deze grond (en/of gebouwen), hoofdzakelijk in gebruik door melkveehouderij- en overige veehouderijbedrijven, zal naar verwachting, deels door bedrijfsbeëindiging, de komende jaren beschikbaar komen. De opvolgingssituatie in deze twee sectoren is dan een erg zorgelijk punt.

In totaal hebben 52 van de 121 ondervraagde bedrijven, tenminste één niet-agrarische activiteit. Ruim 44% geeft daarbij aan recreatie en toerisme als nevenactiviteit te hebben. De ondervraagde bedrijven hebben op dit punt een voordeel door de toeristische-recreatieve ligging van Bergen in vergelijking tot andere regio's. Het percentage van de ondervraagde bedrijven dat contracten heeft gesloten voor vormen van natuurbeheer, ligt daarentegen met 21% laag. Maaidatumcontracten komen naar verhouding het meeste voor.

Op bijna 50% van de veehouderijbedrijven en op 55% van de open grond teeltbedrijven zijn de huidige gebouwen toereikend. Op een groot aantal melkveehouderijbedrijven zijn de gebouwen verouderd. Voor een groot aantal bollenteeltbedrijven is uitbreiding van de bedrijfsgebouwen echt noodzakelijk.

De gemiddelde bedrijfsomvang van de onderzochte melkveebedrijven, uitgaande van het melkquotum, ligt in Bergen met 438.886 kg onder de gemiddelde bedrijfsomvang van Noord-Holland. De afgelopen jaren is wel - voornamelijk in deelgebied 1- behoorlijk geïnvesteerd in

de aankoop van melkquotum. Ruim 80% van de melkveebedrijven hanteert dag- en nacht beweiding. Hierbij dragen de agrariërs bij aan een mooi en aantrekkelijk landschap met koeien in de wei. Het houden van fokpaarden en pensionpaarden komt veelvuldig voor in Bergen. Het gebied leent zich hier prima voor met de bossen en het strand nabij. Met name in deelgebied 1 worden schapen gehouden.

Binnen de gemeente Bergen is deelgebied 3 een echt bloembollengebied. De tulp is met ruim 190 ha het belangrijkste bloembollenteeltgewas in de gemeente Bergen. Uit het onderzoek blijkt dat de broeierij een totale omvang heeft van 29,5 miljoen stuks. Vooral bollenteeltbedrijven maken veelvuldig gebruik van seizoensarbeidskrachten. Bijna 300 seizoensarbeiders waren in 2007 in de gemeente Bergen aan het werk. Een ruime meerderheid van de bollentelers heeft aangegeven in de toekomst nog meer gebruik te willen maken van seizoensarbeidskrachten. De huisvesting van seizoensarbeidskrachten wordt als knelpunt ervaren.

Concluderend kan het volgende worden opgemerkt:
Aan de hand van de bovenbeschreven ontwikkelingen in zowel melkveehouderij als bollenteeltsector, blijkt dat de bollenteeltsector in Bergen erg vitaal is en zich de afgelopen jaren positief heeft ontwikkeld. De situatie van de melkveehouderij is minder gunstig. Met name de opvolgingssituatie in deze sector is zorgelijk en biedt een grote onzekerheid betreft de toekomstige ontwikkeling van de sector.

6.4 Analyse van de ruimtelijke structuur

Voor het economisch perspectief van de agrarische sector is een goede interne structuur van wezenlijk belang. De verkavelingsituatie van de bedrijven in Bergen is niet optimaal; de voortgaande bedrijfsontwikkeling (bedrijfsbeëindiging en schaalvergroting) leidt tot een versnippering van het grondgebruik. Uit het onderzoek blijkt dat 43% van de ondervraagde bedrijven meer dan 3 kavels gebruikt. Ruim 80% gebruikt 1 of meerdere veldkavels. Dit heeft als gevolg dat agrariërs veel de weg op moeten om de veldkavels te bereiken. Bijna een derde heeft daarbij aangegeven door de bebouwde kom te moeten rijden om bij de veldkavel(s) te komen.

33 Ondernemers zien de afstand tot- en / of de ontsluiting van hun kavels ook daadwerkelijk als een knelpunt. In toenemende mate is sprake van hindernissen in de route naar de veldkavels, zoals drempels, wegversmallingen, verkeerslichten en rotondes. Vooral de kavels op afstand leiden tot hogere kosten voor onder andere brandstof, arbeid en loonwerk. Voor extra rijafstanden kan daarbij gemiddeld worden uitgegaan van een kostenpost van € 70,- per ha per extra kilometer. Blijkbaar is er sprake van gewenning aan de minder optimale verkavelingsituatie, aangezien 80% van de ondervraagden zijn / haar verkavelingsituatie redelijk tot uitstekend beoordeelt. Wel is, ondanks de positieve beoordeling van de verkavelingsituatie, 54% van de ondernemers bereid kavels uit te ruilen voor een betere verkaveling. 53% is daadwerkelijk van plan om de interne structuur te verbeteren. Voor slechts 23% van de agrarische bedrijven is bedrijfsverplaatsing een reële mogelijkheid.

Uit het onderzoek is gebleken dat een kwart van de ondernemers niet tevreden is over het peil en peilbeheer. Een reden hiervoor is verschillende belangen van verschillende type bedrijven.

Een duurzame ontwikkeling van agrarische bedrijven, zowel op schaalvergroting als verbreding gerichte bedrijven, vraagt robuust efficiënt ingerichte bouwkavels. De gemiddelde grootte van het agrarisch bouwblok ligt in de gemeente Bergen rond 1 ha. Maar liefst 65 % van de ondernemers geeft aan dat het huidige bouwblok voor de gewenste toekomstige ontwikkeling niet toereikend is.

6.5 Analyse van de bedrijfsontwikkeling

Bloembollenteelt
Ruim 50% van het wereldwijde areaal van bloembollen en 90% van de wereldexport van bloembollen komt voor rekening van ons land. Nederland heeft deze positie te danken aan:
- het zeer hoge kennisniveau;
- de gunstige bodemkundige en klimatologische omstandigheden;
- de sterke clustering van activiteiten zoals veredeling, teelt handel en onderzoek;
- de sector wordt gekenmerkt door een grote diversiteit aan bedrijven, cultivars, gewassen en afzetkanalen.

De afgelopen jaren is er een aanzienlijke schaalvergroting gaande in de bloembollensector. Dit heeft te maken met economische noodzaak, maar ook met de aantrekkende regelgeving met betrekking tot milieu. Om de financiële positie te verbeteren worden minder renderende teelten vervangen door meer renderende. Ten aanzien van emissie van mineralen en gewasbeschermingsmiddelen worden steeds scherpere eisen gesteld. Dit geldt ook voor het energiegebruik (ondersteunend glas). De sector bevindt zich in een veranderingsproces naar meer duurzame bedrijfssystemen.

Veehouderij
Schaalvergroting is de afgelopen vijftig jaar de belangrijkste ontwikkelingsrichting geweest in de landbouw. De bedrijfsontwikkeling in de veehouderij wordt de laatste jaren echter gekenmerkt door een toenemende diversiteit. Ruwweg valt daarbij de volgende tweedeling op te maken ”schaalvergroting” en “dienstverlening en verbreding”. Een deel van de bedrijven zal zich sterk blijven richten op verdergaande groei in de primaire voedselproductie. Andere bedrijven richten zich meer en meer geheel of voor een deel op productie met meer toegevoegde waarde en/of het leveren van groene diensten of verbrede activiteiten. Steeds meer veehouders verlenen diensten op het terrein van natuur- en landschapsbeheer, recreatie, toerisme, educatie en (of) zorg. De melkproductie in Nederland zal zich in de toekomst nog verder concentreren. Op dit moment wordt in Nederland tweederde van alle melk geproduceerd door een derde van de bedrijven. In 2010 wordt driekwart van de melk geproduceerd op een kwart van de bedrijven.

Bedrijfsontwikkeling in de gemeente Bergen
Uit het onderzoek blijkt dat bijna 64% van alle bedrijfshoofden het bedrijf de komende jaren verder wil ontwikkelen. Deze ontwikkeling heeft betrekking op schaalvergroting, specialisatie, intensivering, dienstverlening en verbreding of combinaties hiervan. 8% van de bedrijfshoofden heeft aangegeven het bedrijf op korte termijn te willen stoppen.

Van de 72 groeiende ondernemers heeft het merendeel de komende jaren plannen voor investeringen in bedrijfsgebouwen en daarnaast plannen om het bedrijfsoppervlak te vergroten (door huren en/of kopen). Tevens wil één derde van de groeiende ondernemers investeren in een neventak.

Er kan gesteld worden dat bij de agrarische ondernemers sprake is van een redelijke investering- en innovatiedrang.

6.6 Lokale verschillen tussen de deelgebieden

Het totale onderzoeksgebied is opgesplitst in drie deelgebieden.

Deelgebied 1:
Deelgebied 1 is een melkveehouderij- en overige veehouderijgebied, licht gemengd met andere type bedrijven. In verhouding tot de andere deelgebieden komt de overige veehouderijbedrijven hier relatief veel voor. De ontwatering van de huiskavel is voornamelijk middels greppels geregeld. In dit deelgebied zijn in verhouding tot de andere gebieden erg veel natuur- en landschapsbeheerpakketten afgesloten. Binnen dit deelgebied geeft ruim 45% van de bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder aan dat er geen opvolger is. Het gemiddelde melkquotum per bedrijf is in dit gebied het hoogst. De verkavelingsituatie is door ruim 25% van de ondernemers als slecht of matig beoordeeld.

Deelgebied 2:
Deelgebied 2 is een melkveehouderijgebied, gemengd met andere type bedrijven. Bijna 90% van de onderzochte bedrijven is een hoofdberoepbedrijf. In vergelijking met de andere deelgebieden is dit hoog. Een erg groot deel van de bedrijven (75%) in dit deelgebied wil in de toekomst groeien.

Deelgebied 3:
Deelgebied 3 is een bollenteeltgebied, wat ook uit de cijfers blijkt. De omvang van de bollenkraam is in dit deelgebied het grootst, al het ondersteund glas en de totale oppervlakte aan schuurkassen staan in deelgebied 3. Tevens vindt alle bollenbroei in dit deelgebied plaats. De ontwatering van de huiskavel is in dit deelgebied veelal geregeld middels drainage. De afstand van de bedrijfsgebouwen tot burgerbebouwing is in dit deelgebied kleiner dan in de andere twee deelgebieden. In dit gebied zijn nauwelijks natuur- en landschapsbeheer pakketten afgesloten. Voor een groot deel van de bollenteeltbedrijven is de gemiddelde bouwhoogte uit het bestemmingsplan niet toereikend voor de bedrijfsvoering.

6.7 Grondmarkt en grondbalans

Voor het inschatten van de ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven is het van belang inzicht te krijgen in de balans tussen grondbehoefte en het grondaanbod.

Om tot een grondbalans te komen zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- grond van stoppende bedrijven en van bedrijven met een ondernemer ouder dan 55 jaar en zonder opvolger, komt binnen nu en 10 jaar beschikbaar;
- grond van bedrijven met een ondernemer ouder dan 55 jaar waarvan de opvolging niet bekend is, komt binnen nu en 10 jaar voor 50% beschikbaar. De andere helft van deze gronden maakt een groei door met onderstaand percentage;
- grond van bedrijven die hebben aangegeven het bedrijf binnen nu en 10 jaar af te bouwen komen beschikbaar;
- de bedrijven in de verschillende sectoren die naar verwachting hun bedrijf voortzetten groeien gemiddeld door met dezelfde snelheid als in de periode 2000-2005 in Nederland: Bollenteelt met 5% per jaar, veehouderij met 3% per jaar (bron: CBS statline);
- voor de overige sector wordt een aanname gedaan van gemiddeld 2% groei per jaar;
- in de grondbalans zijn particulieren met eigendom niet meegenomen.

Op basis van deze uitgangspunten is onderstaande grondbalans samengesteld voor de komende 10 jaar, waarbij is uitgegaan van de autonome agrarische ontwikkeling.

Tabel 38: Grondbalans agrarische sector autonoom periode 2008 tot 2018

	1	2	3	Totaal aantal ha
Grondaanbod door bedrijfsbeëindiging	260,7	173,72	58,01	492,43
Grondbehoefte autonome schaalvergroting	-301,02	-320,32	-268,3	-889,64
Grondbalans	-40,32	-146,60	-210,29	-397,21

Bron: enquête 2008

Uit deze tabel kan worden afgeleid dat er voor de aanwezige bedrijven over tien jaar bij een autonome ontwikkeling onvoldoende ruimte is om het bedrijf te ontwikkelen. Op termijn is de grondbehoefte dus groter dan het grondaanbod.

Tevens is er een specifieke grondbalans gemaakt voor de melkveehouderij (tabel 39) en de bollenteelt (tabel 40). Hierbij kan worden afgelezen dat er **geen** ha. grond vrijkomt vanuit de bollenteelt zelf. Hierbij moet de conclusie worden getrokken dat het grondaanbod dus moet komen uit andere sectoren om aan de grondbehoefte te kunnen voldoen.

Tabel 39: Grondbalans melkveehouderij autonoom periode 2008 tot 2018

	1	2	3	Totaal aantal ha
Grondaanbod door bedrijfsbeëindiging	96	146,97	19,45	262,51
Grondbehoefte autonome schaalvergroting	-177,70	-180,27	-71,66	-429,62
Grondbalans	-81,7	-33,3	-52,21	-167,11

Tabel 40: Grondbalans bollenteelt autonoom periode 2008 tot 2018

	1	2	3	Totaal aantal ha
Grondaanbod door bedrijfsbeëindiging	-	-	-	-
Grondbehoefte autonome schaalvergroting	-	-107,46	-220,68	-328,14
Grondbalans	-	-107,46	-220,68	-328,14

Niet-agrarische grondclaims

Als aanvulling op deze agrarische grondbalans moet worden bedacht dat tot 2013 nog een groot aantal ha (+/- 900) aan natuur in de gemeente Bergen moet worden gerealiseerd. Van deze totale natuurclaim, moet de komende jaren nog zo'n 400 ha grond -nu veelal in eigendom van agrarische ondernemers- verworven worden. Wanneer deze claim wordt meegenomen in de agrarische grondbalans, resulteert dit in een grondvraag van niet 400, maar 800 ha.

In het kader van het Nationaal Bestuursakkoord Water zijn afspraken gemaakt over de aanpak van wateroverlast, waterkwaliteit en watertekort voor de komende jaren. Het bestuur van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft besloten om uitvoering te geven aan het

programma wateroverlast. Het einddoel van dit programma is dat de polders in 2015 op orde moeten zijn. De totale waterbergingsopgave is op basis van een quick-scan 120 ha in de gemeente Bergen. Er is voor gekozen om bij de uitwerking van concrete maatregelen (technische-/waterbergingsmaatregelen) afstemming te zoeken met ander opgaven in het gebied, zoals bijvoorbeeld opgaven op het gebied van natuur, recreatie en agrarisch structuurverbetering.

Tevens liggen er in de gemeente twee militaire opslagplaatsen. Deze MOB-complexen worden niet meer als zodanig gebruikt en krijgen een nieuwe functie. Deze gronden die momenteel (deels) in gebruik zijn bij agrariërs zullen ontrokken worden aan de sector.

6.8 Sterkte zwakte analyse agrarisch sector

Op basis van het uitgevoerde onderzoek is in onderstaande tabel globaal een beeld gegeven van de sterke en zwakke punten van de agrarisch sector in Bergen.

Tabel 41: Sterkte- zwakte analyse

Sterke punten	Zwakke punten
Gemiddelde bedrijfsgrootte is groot	Opvolgingssituatie
Veel bedrijfsontwikkelingsplannen	Gemeentelijke beperkingen in het telen van voedergewassen
Bijdrage aan landschappelijk gebied	Natuur – en landschapselementenbeleid
Nevenactiviteiten gericht op de toerisme branche	Verkaveling
Het wateraanvoerplan	Onvoldoende huisvestingsmogelijkheden seizoensarbeidskrachten
	Grootte bouwblok
	Infrastructuur + veel recreatie verkeer

7. KNELPUNTEN EN AANBEVELINGEN

Op basis van het uitgevoerde agrarisch structuuronderzoek kunnen de volgende knelpunten een aanbevelingen worden geformuleerd:

A) De verkavelingssituatie van de bedrijven is niet optimaal, met name in deelgebied 1. In het kader van de herinrichting hebben er weinig herverkavelingswerkzaamheden plaatsgevonden.

- Aanbeveling:
  Haak aan bij een stimuleringsregeling voor bedrijfsverplaatsing en maak gebruik van de stimuleringsregeling voor kavelruil. Het instellen van een grondbank kan bij kavelruil een goed instrument zijn.

B) De ontwikkeling van de groeiende bedrijven wordt belemmerd door het vasthouden van gronden door particulieren.

Aanbeveling:

- Bekijk de mogelijkheden om (beleids)maatregelen te treffen waardoor de categorie "enkel verhuur van grond/ reeds beëindigd" sterk verkleind.

C) De opvolgingssituatie onder melkveehouderij- en overige veehouderij bedrijven is een erg zorgelijk punt.

D) Het huisvesten van seizoensarbeidskrachten op de bedrijven zelf is niet toegestaan.

Aanbeveling:

- Aanbevolen wordt om te onderzoeken of er een huisvestingsregeling voor seizoenwerkers kan worden opgenomen in het bestemmingsplan.

E) Het blijkt dat met name in deelgebied 3 de maximale bouwhoogte uit het bestemmingsplan een probleem vormt voor de bedrijfsvoering. Vooral in de bollenteelt is het gewenst om hoog te bouwen vanwege de economische voordelen.

Aanbeveling:

- Neem ruimere normen voor bouwhoogtes op in het bestemmingsplan

F) In bepaalde gebieden zijn er onvoldoende mogelijkheden voor het telen van ruwvoedergewassen.

Aanbeveling:

- Het is noodzakelijk om aan de wensen voor de teelt van ruwvoedergewassen tegemoet te komen.

G) Maar liefst 65% van de ondernemers geeft aan dat het huidige bouwblok voor de gewenste toekomstige ontwikkeling niet toereikend is.

Aanbeveling:

- Voor de toekomstmogelijkheden van de bedrijven in het gebied is het noodzakelijk dat een bouwblokgrootte van 2 ha in het bestemmingsplan wordt opgenomen.

H) Vanuit het gemeentelijk beleid is er onvoldoende ruimte voor het ontwikkelen van verbredingsactiviteiten. Ondernemers geven aan onvoldoende medewerking te krijgen vanuit de gemeente Bergen om individuele zaken op te lossen.

Aanbeveling:

- Aanbevolen wordt dat de mogelijkheden voor verbreding van agrarisch bedrijven op gemeentelijk niveau nader wordt bezien en dat een toegespitst beleid hierop wordt ontwikkeld. Op basis hiervan kan, naar voorbeeld van de ISW-gemeenten in Noord-Holland, een leidraad 'verbrede landbouw' worden opgesteld. Aanbevolen wordt om vanuit de gemeente op een flexibelere en snellere manier om te gaan met individuele vragen/knelpunten. Benoem een contactpersoon voor agrarische zaken binnen de gemeente

I) Ondernemers ondervinden hinder van natuur- en landschapselementen. Vooral de overlast van diverse onkruiden en de onzekerheid van Natura 2000 moet worden opgepakt.

Aanbeveling:

- Door het opstellen en/of naleven van de distelverordening kan de gemeente grondgebruikers dwingen hun gronden te zuiveren van distels.

J) Vooral in deelgebieden 1 en 2 zien de ondernemers het gemeentelijk beleid als bedreiging. De bedreigingen zijn zeer divers variërend van een te klein bouwblok, het natuur- en landschapsbeleid en de beperkingen ten aanzien van verbredingsactiviteiten.

Aanbevelingen:

- Behandel als gemeente de individuele opmerkingen die gemaakt zijn op het enquêteformulier t.a.v. het gemeentelijk beleid. Dit geldt voor die bedrijven die daar toestemming voor hebben gegeven.
- Stel een VAB-regeling op waarbij rekening wordt gehouden met de wensen van de ondernemers op het gebied van verbreding en huisvesting seizoenwerkers.

K) De infrastructuur is onvoldoende voor het landbouwverkeer. Dit wordt versterkt doordat door de schaalvergroting in de agrarische sector de landbouwmachines steeds groter worden en doordat het recreatieve verkeer toeneemt.

Aanbeveling:

- Stel een verkeersplan op waarbij aandacht is voor scheiding van recreatief en beroepsverkeer. De N-wegen (o.a. de Hoeverweg en de Herenweg) moeten hierin mee worden genomen.

L) Natuurontwikkeling vormt een bedreiging voor de agrarische sectoren. Eventuele ruimtebeslag vanuit andere claims vergroot de druk op de beschikbare hoeveelheid agrarische grond nog eens extra.

Aanbeveling:

- Implementeer de provinciale ruimte voor ruimte regeling in het gemeentelijk beleid, waarbij terdege rekening wordt gehouden met de belangen van de zittende agrariërs.

M) Een negatieve grondbalans betekent dat er druk op de grondmarkt ligt en dat de grondprijzen de neiging hebben verder te stijgen.

Aanbeveling:

- De agrarische grondbalans is negatief. Het landbouwareaal moet planologisch beschermd gaan worden.

8. LITERATUUROPGAVE

"Land- en tuinbouwcijfers 2007, LEI-CBS, Den Haag

"Landbouw-Economisch-Bericht", diverse jaargangen, LEI, Den Haag.

"Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2007", Wageningen UR.

Is Nederland een aantrekkelijke vestigingsplaats voor agrarische bedrijvigheid, LEI-rapport 2.06.06, 2006, Den Haag.

"Perspectieven voor de agrarische sector in Nederland; achtergrondrapport bij "Kiezen voor landbouw", Ministerie van LNV (2005), Den Haag.

"Toekomst voor de veehouderij in Noord-Kennemerland, CLM (2004).

"Bloembollenteelt in Noord-Kennemerland, een ruimtelijk visie, WLTO/KAVB Noord-Kennemerland (2001), Haarlem.

"Langetermijnperspectieven voor landbouw in de provincie Noord-Holland, een doorkijk van 2004 naar 2015, LEI-rapport 6.04.11, 2004, Den Haag.

"Uitgaven- en kosteneffect van een koerswijziging in het natuurbeleid van LNV", LEI-rapport 6.05.20, 2005, Den Haag.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), www.statline.cbs.nl.

LISA (Landelijke Informatie Systeem van Arbeidsplaatsen en vestigingen), Enschede.

Dienst Landelijk Gebied (DLG), (2007).

BIJLAGE 1. GRONDGEBRUIK VAN ONDERZOCHTE PERCELEN

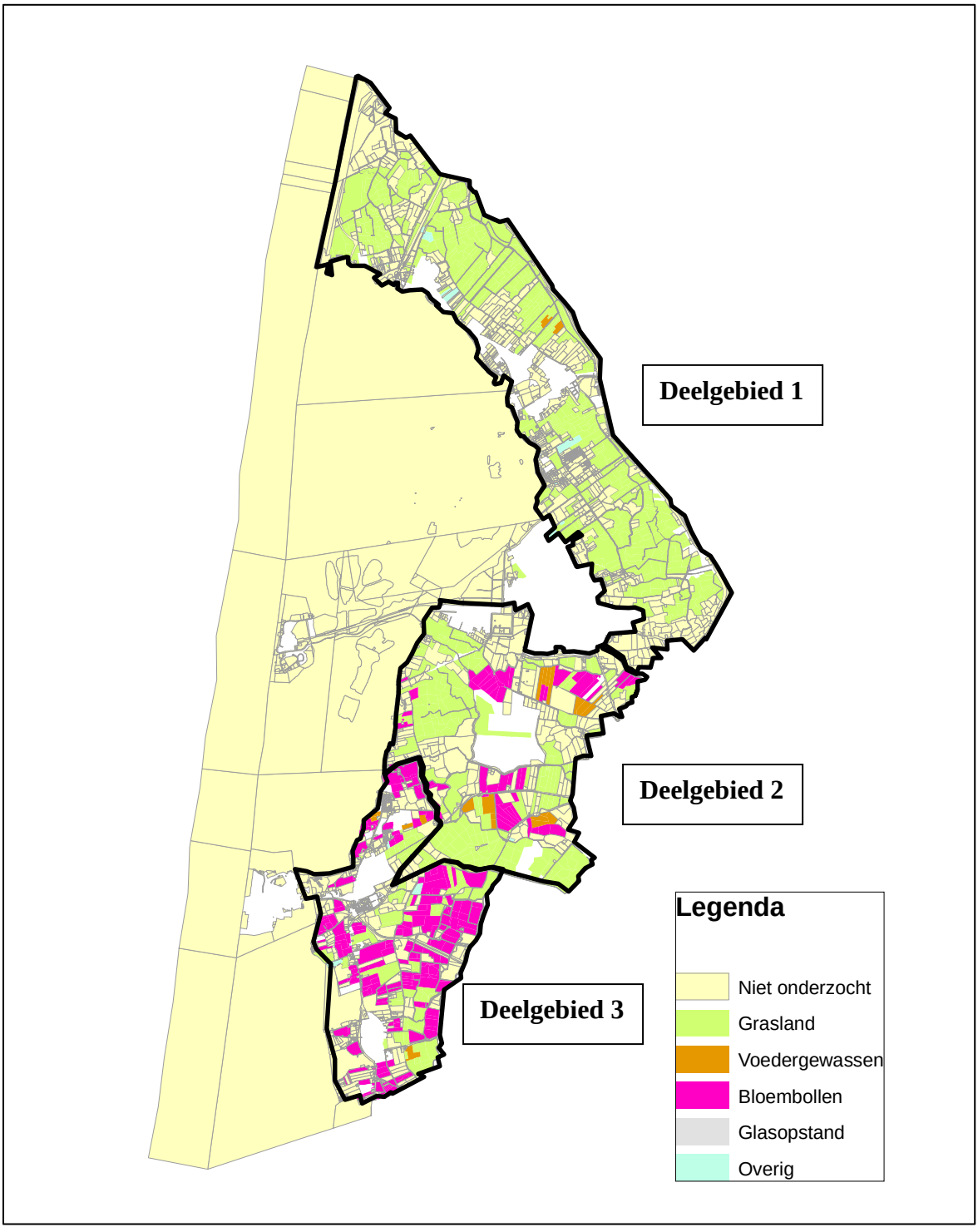

BIJLAGE 2. BEREIDHEID TOT KAVELRUIL ONDER ONDERZOCHTE GEBRUIKERS VAN GRONDEN

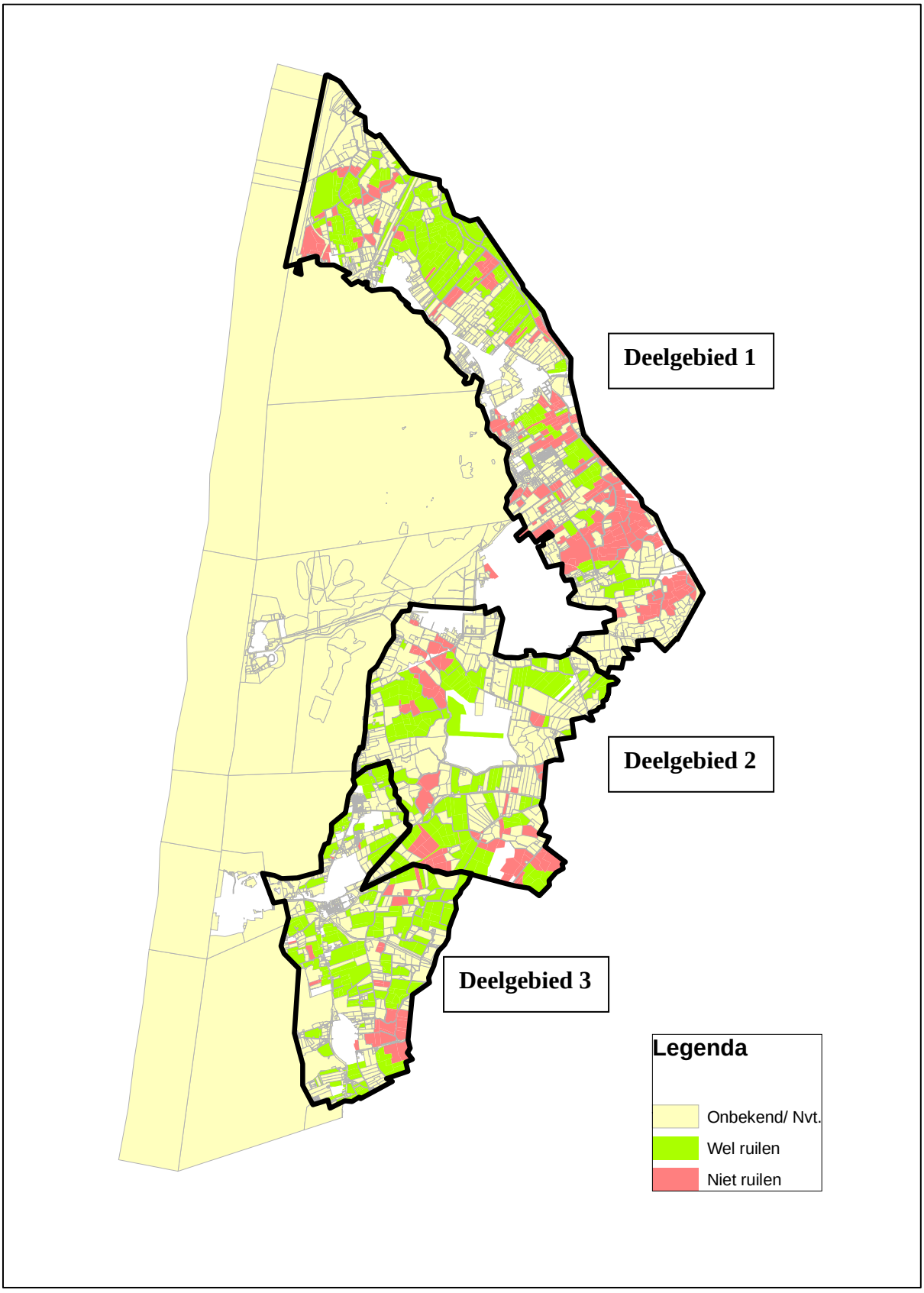
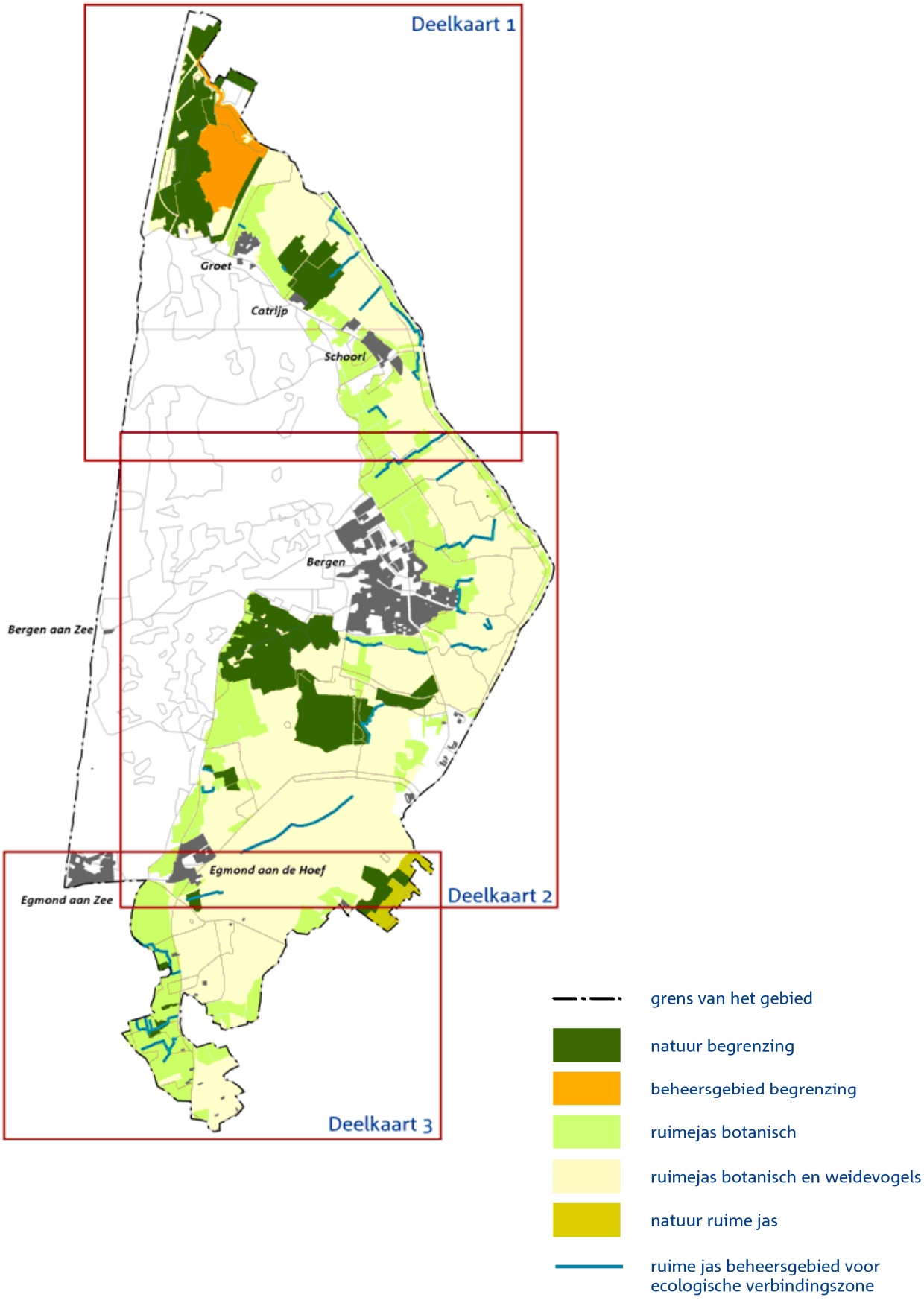
BIJLAGE 3. KAART GEBIEDSPLAN NOORDKENNEMERLAND WEST